

COPIII RROMI

Raport de cercetare

Salvați Copiii
Save the Children Romania

Cercetarea și raportul au fost realizate de o echipă comună Salvați Copiii și Agenția de Dezvoltare Împreună, cu sprijinul unor cercetători locali:

Cristina Dâmboean

Georgiana Toth

Gelu Duminică

Irinel Marius Ștefan

Andrei Constantin

Elena Dobre

Ionela Cristea

Cristina Ambruș

Ionela Aparaschivei

Gabriel Vulpe

Maricica Oprea

Miralena Mamina

Coordonator:

Gabriela Alexandrescu, Președinte executiv Salvați Copiii

Cuvânt înainte

În urmă cu 8 ani, Salvați Copiii a inițiat o cercetare calitativă privind situația copiilor rromi în România, cercetare desfășurată în 10 comunități rrome. Între timp, Guvernul a aprobat *Strategia de Îmbunătățire a situației rromilor* (HG 230/mai 2001). S-au produs schimbări esențiale în viața copiilor rromi în această perioadă? Proiectul *Respectarea drepturilor copiilor rromi – mijloc de evitare a excluderii sociale*, finanțat prin programul Phare Democrație, drepturile omului, statul de drept și independența justiției ne-a dat posibilitatea de a derula, în parteneriat cu *Agenția de Dezvoltare Împreună*, o mini-cercetare în 5 comunități din cele studiate în 1998. Concluziile nu sunt tocmai îmbucurătoare. Deși există unele progrese, mai ales în domeniul medical, copiii rromi continuă să fie una din categoriile cele mai defavorizate din țară. Chiar dacă sărăcia nu are conotație etnică, este mai evidentă în comunitățile rrome. Lipsa de resurse materiale a familiilor și a locurilor de muncă – o cauză fiind și insuficienta pregătire școlară și profesională a rromilor –, impietează asupra dezvoltării normale a copiilor, asupra educației lor și mai ales asupra calității acestei educații. Pe de o parte interesul redus al părinților pentru școală – generat de lipsa de înțelegere a utilității ei –, pe de altă parte imposibilitatea de a asigura copiilor cele necesare școlii, de la îmbrăcăminte și încălțăminte, până la rechizite și nu în ultimul rând faptul că foarte mulți copii trebuie să participe la realizarea veniturilor familiilor, conduc la absentism și rezultate școlare slabe. Copiii înșiși, urmând poate tradiția familiilor, nu dau o mare importanță școlii, iar unii dascăli nu depun suficiente eforturi pentru a-i motiva. În aceste condiții, perspectiva schimbării în bine a vieții copiilor este pusă în continuare sub semnul întrebării.

Implicarea efectivă a autorităților în sprijinirea familiilor rrome de a-și asigura o viață decentă, prin cursuri de pregătire profesională, asigurarea de locuri de muncă, rezolvarea situațiilor neclare privind actele de identitate și de proprietate, inclusiv consilierea acestora privind viitorul copiilor, credem noi că ar putea contribui la ameliorarea situației acestora și implicit la cea a copiilor.

Considerăm că o politică socială coerentă și susținută, la nivel național și local, este singura soluție pentru schimbarea situației rromilor, oferirea unui viitor mai bun copiilor și posibilitatea de a se bucura de drepturile ce le au.

*Gabriela Alexandrescu
Președinte Executiv
Salvați Copiii România*

Argument

“În România, unul dintre cele mai afectate grupuri sociale din toate punctele de vedere îl constituie populația de etnie romă. Ei alcătuiesc grupul social cel mai vulnerabil, fiind suprareprezențați în toate categoriile defavorizate: în rândul celor lipsiți de mijloace materiale, al șomerilor pe termen lung, al lucrătorilor necalificați, al celor fără educație sau cu educație sumară, membri ai unor familii numeroase, oameni fără documente de identitate, fără domiciliu stabil chiar fără o locuință proprie”¹.

Mini-cercetarea de față și-a propus, printre altele, să urmărească progresele înregistrate în domeniul educației în perioada de după adoptarea Strategiei², situația actuală a populației de romi și identificarea cauzelor ce stau la baza acestor realități, mai ales în domeniul educației, care însă nu poate fi privită ruptă de contextul general.

Principalele elemente din Strategia Guvernului pentru îmbunătățirea Situației Romilor³, referitoare la educație (punctul H) sunt următoarele:

- Elaborarea unui program de stimulare a participării școlare și de reducere a abandonului școlar, în special în segmentele sărace ale populației de romi.
- Analiza posibilității de organizare a unor instituții de învățământ primar, secundar și profesional pentru romi (arte și meserii, învățământ vocațional, formare și reconversie profesională etc.).
- Conceperea și implementarea unor programe de formare a mediatorilor școlari și de perfecționare pentru cadrele didactice în domeniul educației interculturale.
- Introducerea temelor de prevenire și combatere a discriminării în trunchiul comun al programei școlare.
- Introducerea în programele de pregătire a specialiștilor în administrație publică, asistența socială, sănătate, poliție, învățământ a unor module didactice dedicate problemelor sociale și economice ale romilor.
- Conceperea și implementarea unor programe de încurajare a participării părinților romi la procesele educaționale din școală și din afara ei.
- Adoptarea de măsuri legislative în sprijinul romilor, în scopul acordării de facilități în domeniul educației pentru romi și din perspectiva promovării romilor în posturi ale administrației școlare (directori de școli și inspectori școlari).

1 Ina Zoon, La periferia societății, Rromii și serviciile publice în România, On the margins, Roma and Public Services in Romania, Open Society Institute, 2001.

2 Hotărârea de Guvern 430/2001, 25 aprilie 2001, publicată în Monitorul Oficial nr. 252, 16 mai 2001.

3 Idem

- Acordarea, în continuare, de facilități și de locuri subvenționate, special pentru tinerii rromi care doresc să urmeze colegii universitare și facultăți.
- Obligativitatea unităților școlare și a inspectoratelor școlare județene să organizeze, în permanență, cursuri de recuperare școlară pentru rromi, prin toate formele de învățământ aprobate, în raport cu solicitările individuale și ale organizațiilor rromilor din zona de responsabilitate.
- Atragerea tinerilor rromi spre instituțiile de formare a funcționarilor publici și a personalului din instituțiile publice (facultăți de asistență socială, administrație publică, medicină, academii și școli militare pentru formarea ofițerilor și subofițerilor de poliție, MApN, SRI etc.).
- Stimularea accesului la educație prin asigurarea, gratuit, a unei mese pentru toți elevii din ciclul primar și secundar.

Metodologia cercetării

În realizarea cercetării s-a utilizat cu precădere o metodologie de tip calitativ, concentrată pe studii de caz în comunitățile Coltău (Maramureș), Calvini (Buzău), Glina (Ilfov), Mangalia (Constanța) și Balta Arsă (Botoșani)

Metodele de cercetare utilizate au fost:

Ancheta sociologică calitativă

Metoda observației sociologice

Pentru culegerea datelor s-au utilizat următoarele tehnici de cercetare:

Interviu individual

Focus-group

Observație directă

Chestionare

În fiecare dintre comunitățile menționate au fost realizate interviuri/ focus-grup-uri și aplicarea de chestionare pentru următoarele tipuri de subiecți:

Reprezentanți ai școlii

Părinți

Copii

Reprezentanți ai autorităților locale (primărie, poliție, instituții sanitare, inspectorat școlar)

Lideri rromi (consilieri locali, mediatori școlari și/sau sanitari).

Condiții de viață

Condiții de trai (localitate, locuință, facilități)

Problema locuirii în România⁴ a căpătat, în ultimii ani, accente dramatice care în cele din urmă duc la excludere socială.

Această problemă este una foarte gravă, manifestată în diferite forme: lipsa locuințelor, lipsa actelor de proprietate, spații insuficiente sau insalubre, lipsa mijloacelor necesare pentru întreținerea corespunzătoare a locuințelor, lipsa interesului din partea autorităților pentru sprijinirea romilor privind accesul la o locuință.

Evaluarea condițiilor de viață ale populației de etnie romă din comunitățile studiate a avut în vedere calitatea locuirii, sursele de venit și resursele de care dispun membrii acestor comunități.

Faptul că în majoritatea cazurilor, așezările de romi se află la periferia localităților, utilitățile necesare unei vieți decente lipsesc, de cele mai multe ori, modernizările oprindu-se la marginea cartierelor de romi.

„ceea ce înseamnă case sociale, electricitate, apă potabilă, canalizare, romii sunt la marginea comunităților, totdeauna resursele nu ajung pentru toată localitatea.”

Lider rom, Coltău-Maramureș

Aceste aspecte (lipsa unui spațiu adecvat pentru efectuarea temelor, locuința neîncălzită sau chiar neluminată în unele cazuri) influențează în mare măsură rezultatele școlare ale copiilor romi.

1. Locuirea

Cele mai multe dintre locuințele ce aparțin persoanelor de etnie romă din cele cinci comunități studiate au în componență una sau două camere de locuit. În majoritatea cazurilor aceste locuințe sunt lipsite de camere de baie și grupuri sanitare.

Deși există și cazuri în care o locuință este ocupată de o singură familie nucleară (un cuplu și copii minori), lipsurile materiale (ale posibilităților de construire și întreținere a unei case, lipsa terenurilor), dar și obiceiul căsătoriilor la vârste tinere au condus la generalizarea situațiilor în care mai multe familii, adesea aparținând mai multor generații, locuiesc în aceeași locuință, chiar în aceeași cameră. Astfel, supra-aglomerarea locuințelor constituie una dintre principalele probleme ale locuirii în aceste comunități.

⁴ DAN, Adrian - "Situatia locuirii", in ZAMFIR, Catalin si PREDA, Marian - op. cit., pp. 183-221.

R6: Media ar fi de 1-2 camere, acestea fiind locuite de 2-3 familii.

R1: Eu zic că majoritatea au o cameră și un hol sau o bucătărie.

I: Din ce cauză, nu au putut să-și extindă locuința, nu au avut teren ...

R6: Sărăcia. Nu au avut condiții ca să-și...ținând cont de situația materială, majoritatea celor, ce să zic s-au însurat recent nu au avut o posibilitate să-și construiască o casă. A doua variantă ar fi: pentru că nu au un teren ...

R1: ... Loc de casă o fost... noi romii ne grăbim totdeauna să facem copii, ne apucă copiii și dacă facem doi - trei ne trebuie bani să ne creștem copiii nu să ne facem casă și mai știu eu ce...

Focus grup, Părinți, Coltău

Într-o singură cameră locuiesc, în cele mai multe cazuri, mai mulți copii, numărul acestora ajungând chiar la 7 - 8. Acești copii nu beneficiază de condiții normale pentru a învăța sau a-și face temele atât datorită lipsei spațiului cât și a dotărilor adecvate unor astfel de activități.

I: Cam ce număr de copii trăiesc așa în medie într-o casă?

R3: Păi de exemplu, într-o singură cameră avem trei familii – Viorel cu încă doi frați - și au 7 copii...7 copii într-o cameră 4/4.

R1: Mai sunt.

R4: La mine trăiesc 5 copii ai mei și 2 nepoți, deci 7.

Focus grup, Părinți, Coltău

Dar au condițiile necesare de a face lecțiile acasă?

Da, cum să nu.

Dar am văzut multe case sărace...

Acolo...cum pot...nu au birou, nu au din astea...o masă, un scaun pune și acolo.

Focus grup, Părinți, Balta Arsă

“- Două camere, cât să am.

- **Păi și sunteți opt persoane, cum dormiți?**

- Cum ne descurcăm...”

Focus grup, Părinți, Balta Arsă

Un aspect important al calității locuirii îl reprezintă accesul la rețelele de utilități publice sau modalitățile de aprovizionare cu apă și de încălzire a locuinței.

Accesul la electricitate constituie un aspect problematic pentru o parte a membrilor comunităților ale căror locuințe nu beneficiază de curent electric. Astfel, în cel puțin trei din cele cinci comunități cuprinse în studiu (Coltău, Mangalia, Balta Arsă) există gospodării care nu beneficiază de această utilitate. Chiar și în cazul unora dintre gospodăriile care au tras curent electric în locuință se pune problema modului de conectare la rețeaua de electricitate. În situațiile în care nu există posibilitatea încheierii unui contract cu firma furnizoare, în special din cauza lipsei unui act de proprietate a locuinței, există practica conectării la rețeaua de electricitate prin cabluri trase ilegal de la rude sau vecini. Uneori aceste cabluri sunt trase pe distanțe de două –trei sute de metri și cuprind un mare număr de gospodării (ex. comunitățile din Coltău, Maramureș).

I: Curent electric există tras la toate locuințele?

R3: Nu. Avem aici un cartier care s-a refăcut acum și unde nu au nici unul, dar își trag curentul unul de la celălalt.

R6: Sunt cabluri de peste 2-3 sute de metri care se trag de la unul la celălalt. Plătim curentul cât vine împreună. Acolo nu există nici stâlpi și trebuie să ne ajutăm cumva.

I: și plata...

R6: Plătim contorul. Cât consumăm plătim.

I: Ați putea aproxima câte persoane sunt în această situație.

R6: 65-70% din totalul caselor de romi.

Focus grup, Părinți, Coltău

Dar curent electric are toată comunitatea?

Nu chiar toată. Ea, de exemplu, nu are.

Iar cei care nu au de unde procură?

De la vecini.

Focus grup, Părinți, Balta Arsă

Accesibilitatea surselor de apă potabilă în comunitățile de romi este deficitară și constituie unul din principalii factori ce favorizează apariția cazurilor de îmbolnăviri la nivelul acestei populații, atât în cazul comunităților rurale, cât și în cazul celor urbane (ex. comunitatea de romi din Mangalia). Pentru cele mai multe gospodării sursa de apă este situată în afara locuinței, doar o mică parte dintre acestea având acces la apă potabilă în propria locuință. Există situații în care pentru a ajunge la o sursă de apă potabilă familiile de romi sunt nevoite să parcurgă distanțe relativ mari, chiar câte 2 km. Nu în ultimul rând, se pune problema calității apei utilizate pentru consumul curent. Locurile ce servesc deopotrivă procurării apei și spălării constituie surse de îmbolnăvire pentru cei care le utilizează.

și apa o luăm, dacă stăm la Barăci, trebuie să mergem în mijlocul cartierului, pentru că nu este apă peste tot. Este un loc comun. Se spală acolo, se aruncă de toate acolo. Se îmbolnăvesc copiii, le spun mereu „aveți grijă de unde luați apa, de unde beți apa”.

Focus grup, Părinții, Mangalia

Cum vă aprovizionați cu apă?

Avem fântâni în curte.

Care nu avem mergem la vecini

Sunt trei puțuri în comună și doar unul în cartierul de romi, dar e absurd ca la un cartier de 74 de case, o casă fiind locuită de 2-3 familii să existe un singur puț. Sunt oameni nevoiți să meargă la 40-50 de m cu o găleată după apă.

Dar nu există alimentare cu apă?

Ba da, există. și pe strada asta există și avem oameni care și-au tras apa în casă. Avem vreo 3-4 familii pe strada asta.

În cartierul de romi nu s-a tras apă decât până la jumătatea străzii...

Focus grup, Părinți, Coltău

Cauzele acestei situații țin pe de o parte de amplasarea comunităților de romi în cadrul localității, majoritatea fiind situate la periferia acestora, în zone în care nu există rețea de alimentare cu apă, iar pe de altă parte de lipsa resurselor financiare ale gospodăriilor de romi necesare investițiilor în locuire.

Modul de Încălzire al locuințelor constituie un alt aspect problematic în comunitățile de romi. Cele mai multe dintre locuințe sunt încălzite cu ajutorul sobelor. Membrii gospodăriilor de romi sunt nevoiți să-și procure zilnic, practic de pe o zi pe alta, sursa necesară încălzirii locuinței. În lipsa resurselor financiare cu care ar putea achiziționa lemnele pentru foc, familiile de romi utilizează frecvent pentru încălzire deșeuri, gunoai, reziduuri a căror ardere emană gaze toxice ce pot constitui un real pericol pentru sănătatea lor (ex. comunitățile de romi din Coltău și Mangalia).

Condițiile de locuire precare sunt un rezultat atât al sărăciei legate de venituri cât și un efect și o componentă a segregării rezidențiale. (Sandu, 2005)⁵. Altfel spus, condițiile de locuit ale populației rome sunt determinate pe de o parte de accesul redus al acesteia la piața muncii, iar pe de altă parte de marginalizarea la periferia localităților, unde infrastructura tehnico-edilitară este mult mai puțin dezvoltată. Segregarea, „împingerea” familiilor de romi către marginea localităților are drept consecință importantă lipsirea acestor zone de investiții atât din partea autorităților locale, cât și a indivizilor de altă etnie, în baza prejudecăților pe care le au față de romi.

⁵ Dumitru Sandu, O hartă socială a comunităților de romi, Banca Mondială, București, iulie 2005

Îmbunătățirea situației locuirii prin conectarea la rețelele de utilități publice este dificil de realizat atât datorită lipsei de resurse materiale ale populației de etnie rromă cât și absenței unui statut legal al proprietății locuințelor. Există cazuri de gospodării ce ocupă locuințe pe care le consideră proprietatea lor deși nu dețin nici un fel de act asupra acestora. Dincolo de cazurile individuale, există chiar zone rezidențiale construite pe terenuri ocupate ilegal. Un exemplu în acest sens îl constituie comunitatea din Coltău, unde în acest mod au fost construite o mare parte din casele membrilor comunității rrome. Această situație este determinată de insuficienta informare a membrilor comunității privind procedura legală de construire a unei locuințe astfel încât o mare parte dintre aceștia și-au construit case acolo unde au găsit teren liber, cel mai adesea la marginea localității. Lipsa statutului legal de ocupare al locuințelor face dificilă obținerea actelor de identitate, ceea ce îi exclude pe cei care nu le posedă de la o serie de servicii publice cum sunt cele de educație și sănătate.

I: Sunt și proprietari de case în acest grup?

R6: Majoritatea suntem... în afară de Maria. Bine ce înseamnă să fii proprietar? Noi ne-am făcut aceste case și suntem proprietari, dar legal nu aș putea să spun ... pentru că în proporție de 95% nu avem acte legale. La ora când s-au făcut case nu s-a dat acordul primăriei pentru că fiind insuficient informații despre ce acte ne-ar fi trebuit ... și aș putea să spun că am construit aceste case pe domeniul public al primăriei.

Focus grup, Părinți, Coltău

Principalele probleme asociate locuirii în cele cinci comunități cuprinse în studiu, așa cum reies sintetizând informațiile anterior prezentate, sunt constituite de:

- supra-aglomerarea locuințelor și asociată acestei probleme lipsa unor spații adecvate unde copiii să-și poată pregăti temele și învăța,
- lipsa utilităților necesare unei locuiri decente (surse de apă, electricitate, încălzire), problemă ce caracterizează o parte semnificativă din locuințe ocupate de membrii acestor comunități, ceea ce impiedică și asupra sănătății copiilor,
- absența unui statut legal al ocupării locuințelor.

Problemele legate de locuire sunt rezultat nu doar al sărăciei cauzate de penuria locurilor de muncă și de surse de venit dar și rezultatul segregării rezidențiale.

Absența unor intervenții din partea statului orientate spre îmbunătățirea condițiilor de locuire ale populației de etnie rromă favorizează continua deteriorare a locuințelor acestora, mai ales că membrii acestor comunități sunt lipsiți de capacitatea materială de a investi în acest domeniu.

2. Surse de venit și resurse

Principalele surse de venit ale locuitorilor din comunitățile de romi sunt reprezentate de venitul minim garantat – VMG –, alocațiile copiilor și activitățile ocazionale. Pentru o mică proporție din locuitorii celor cinci comunități studiate sursele de venit sunt constituite de salarii, pensii, venituri obținute din activități lucrative și agricultură.

I: Așa, ca și ocupație din ce vă țineți existența de zi cu zi, deci cu ce vă ocupați?

Avem ajutorul social

Trăim cu o singură pensie de boală și cu pensia lui.

I: Deci toate zece persoane trăiți cu...?

Pensia de 2.500. 000.

Ajutor de la primărie aveți?

N-avem decât alocațiile

Deci trăiți din alocații și pensia bătrânului...

Da.

.....
I: Dumneavoastră cum vă descurcați?

Avem ajutorul social și trăim așa acu toții.

I: și vă ajunge?

Luăm cartofi, făină și ne mai menținem cât de cât. De acolo plătesc apa, lumina...

Focus grup, Părinți, Mangalia

Cu ce vă ocupați acum, iarna?

Doar ajutorul social...atât, ajutorul social, ce vrei să facem?!

Există persoane aici în sat care fac naveta pentru a lucra undeva?

Nu, au fost înainte, acum nu. Cu trei milioane salariu ce faci?

Focus grup, Părinți, Balta Arsă

Ponderea mică a gospodăriilor care obțin venituri permanente, fie salarii, fie pensii, face ca locuitorii acestor comunități să fie dependenți din punct de vedere economic de venitul minim garantat. Nu trebuie neglijat faptul că există o serie de dificultăți ale acestei categorii de populație în ceea ce privește accesul la piața muncii și obținerea unor venituri permanente care să reducă dependența de ajutoarele acordate de stat. Una dintre aceste dificultăți este reprezentată de resursele de capital uman ale membrilor comunităților de etnie romă ca urmare a experienței educaționale relativ reduse astfel încât, cei mai mulți dintre membri acestor comunități nu dețin o calificare de bază. Având un nivel de instrucție redus, adulții din comunitățile de romi au puține ocupații aducătoare de venituri

stabile. Prejudecățile angajatorilor vizând această etnie, particularitățile pieței forței de muncă (ex. oferta redusă de locuri de muncă la care ar putea avea acces persoane necalificate) reprezintă alți factori care defavorizează accesul la piața muncii.

Îngrijorător este faptul că experiențele individuale negative ale anumitor persoane în încercarea de a-și găsi un loc de muncă tind să fie generalizate și determină o atitudine de renunțare la ideea de integrare profesională prin obținerea unui loc de muncă din partea acestora.

I: Ați încercat să vă găsiți un loc de muncă?

Am încercat, dar cu copilul cine mai stă?

Dar soțul a încercat să-și găsească de muncă?

A încercat dar cu timpul ăsta numai cine are bani se angajează.

În general, nu prea se angajează de aici, trebuie să facă naveta și patronii vor să fi acolo la oră fixă.

I: V-ați simțit discriminați?

Da și normal, ne vede mai bruneți și ne ține cât își face nevoia cu noi, la probă și pe urmă ne zice "nu mai avem nevoie de voi".

Vi s-a întâmplat și dumneavoastră?

Da, m-a ținut cât și-a făcut treaba cu mine și după aia...

Adică în ce sens, la ce vă referiți când spuneți și-a făcut treaba cu mine...

Se folosea de mine pe perioada de probă și pe urmă mă elimina.

Focus grup, Părinți, Glina

Obținerea unui loc de muncă în localități aflate în proximitatea celei de domiciliu nu este privită ca o soluție de către membrii comunităților de romi, motivația fiind în primul rând economică - veniturile obținute sunt extrem de mici luând în considerare cheltuielile de transport. De aceea, navetismul este extrem de redus în cele cinci comunități, fiind considerat neprofitabil.

Transportul ne omoară, de exemplu când ne duceam la Vorona pentru ajutorul social, aceia de acolo vor să ne trimită la muncă, dar nu vine nimeni aici să vadă cum este drumul acesta și cum poți să faci naveta? Cum să te duci la muncă dacă mașinile nu ajung aici și salariul este de 3.200.000. lei, poți să trăiești așa și când te gândești că 2 milioane de lei dai numai pe transport...ce îți rămâne?

Focus grup, Părinți, Balta Arsă

Deși unul din factorii care defavorizează accesul la piața muncii al acestei categorii de populație îl constituie lipsa calificării profesionale, există cazuri în care încercările autorităților locale de a oferi cursuri de specializare

nu au reușit să trezească interesul celor vizați. O astfel de situație a existat în Coltău unde cursurile de specializare realizate de Primărie și Agenția pentru Ocuparea Forței de Muncă nu au fost finalizate de către nici unul dintre cursanți. Lipsa percepției utilității unor astfel de cursuri și a unei perspective de angajare imediată ar putea constitui factori ai eșecului unor astfel de inițiative.

... Am încercat să facem pentru tineri, cursuri de specializare - Primăria împreună cu Forțele de muncă. Am demarat un curs de tâmplar dulgher ce trebuia să strângă cel puțin 15 inși pentru a începe și au fost două sau trei zile iar în a patra nu a mai venit nimeni, din păcate. Ei au motivat că au de lucru, trebuie să meargă la muncă zilnică pentru a-și câștiga existența și din cauza asta nu pot veni la curs. Am vorbit cu câțiva și am zis că acuma vine iarna și să încercăm din nou după sărbători.

Interviu viceprimar, Coltău.

Dispariția activităților tradiționale, lipsa unor venituri permanente sau a insuficienței acestora în raport cu necesitățile gospodăriilor determină ca o mare parte a membrilor comunităților să desfășoare activități ocazionale, sezoniere. Fluctuația veniturilor obținute din activitățile sezoniere este relativ ridicată de la un anotimp la altul, astfel încât vara și toamna acestea sunt mai ridicate și extrem de diminuate iarna.

Ați dori să îmi spuneți ce venituri aveți lunar?

Păi să o luăm așa de primăvara.

De la primăvară

Cu ghiocci dacă ai auzit matale, cu viorele, mai spuneți și voi..., cu flori, urzici, bureți, mai facem câte un măturoi, vara mai mergem la pădure după zmeură, bureți, toamna mai așteptăm pensia asta dacă ai auzit de ea, iar iarna hibernăm ca ursul.

Focus grup, Părinți, Balta Arsă

I: Dumneavoastră cu ce vă ocupați, din ce vă asigurați traiul zilnic?

R4: Eu am o pensie, dar mă mai duc și prin sat la oameni și mai lucrez. Trebuie să mergi să mai lucrezi și în particular. Am 2 nepoți. Majoritatea sunt așa pentru că nu-i asigurat un loc de muncă, mai ales pentru tineretul acesta.

Focus grup, Părinți, Coltău

Un rol economic important în gospodăriile din comunitățile studiate îl dețin copiii care participă la sporirea surselor de venit atât prin alocația pe care o obțin cât și prin munca pe care o prestează pentru familiile lor. Astfel,

pe lângă o serie de activități casnice realizate în cadrul gospodăriei - îngrijirea fraților mai mici, curățenie, tăierea lemnului, aprovizionarea cu apă - copiii participă alături de părinții lor la culegerea spre valorificare a unor materiale reciclabile de pe gropile de gunoi (ex. Glina) sau a unor plante de pădure (zmeură, bureți) ce pot fi valorificate pe piață. Condițiile de viață ale copiilor care lucrează pe gropile de gunoi sunt cu atât mai grele cu cât aceștia sunt expuși mai mult focarelor de infecție existente într-un astfel de loc.

Copiii dumneavoastră fac treabă în casă?

Păi, sunt mici ce treabă să facă?

Dar cei mai mari de 10-12 ani?

Da, normal că îi pun la treabă, îi trimit să spargă lemne, să le aducă, să scoată apă...

Focus grup, Părinți, Balta Arsă

Copiii dumneavoastră ajută la treburile gospodărești?

Mai ajută. Având în vedere că am o fată de 13 ani, majoritatea timpului o ajută pe maică-sa la treburile casnice.

și ce face?

Curățenie în cameră...mătură...

Focus grup, Părinți, Coltău

Pe lângă sursele de venit, condițiile de viață ale populației de etnie romă sunt condiționate și de alte tipuri de resurse cum sunt proprietățile aducătoare de venituri: pământuri, animale, utilaje. Doar o mică parte din membrii comunităților dețin însă astfel de proprietăți ce ar putea asigura obținerea unora dintre produsele alimentare pentru subsistență din gospodăriile proprii (carne, ouă, lapte, legume, fructe).

Dar pământ aveți?

Pământ nu avem, care are titlu de proprietate are, care nu are asta e, mai ales acum sunt tinerii aceștia... nu au pământ de loc, de unde să aibă... de exemplu eu am 10 prăjini, el nu are nimica, de unde să aibă...

și ce cultivați pe acest pământ?

Ce o fi... porumb, o bucățică de păpușoi, o bucățică de fasole, ceapă...

Dar animale aveți?

Da unde să le mai ții și pe alea, unde să le pasc...nu e teren la noi...

Focus grup, Părinți, Balta Arsă

Aveți pământ?

Nu, ar fi bine.

Animale?

Avem păsări.

Noi nu avem animale.

Focus grup, Părinți, Glina

Reprezentanții administrațiilor publice locale și elitele rromilor la nivel local par să perceapă că principalele probleme ale rromilor sunt cele legate de veniturile scăzute, lipsa locurilor de muncă și slaba participare pe piața forței de muncă. Un rol important în ierarhia problemelor percepute de elitele locale îl dețin și condițiile de locuit precare incluzând materialele din care sunt construite locuințele și dotarea cu utilități. Una din soluțiile de rezolvare a problemelor locative menționată de reprezentanții autorităților locale o reprezintă construirea de locuințe sociale.

Ce proiecte ar fi necesare?

Ar mai fi necesar să construim locuințe sociale, ar fi important...este acolo o stradă unde nu au curent, apă. Astea ar fi lucruri importante, ce trebuiau făcute de mult. Anul acesta am depus nu știu câte cereri către Prefectură, Consiliu Județean, dar din păcate nici în ziua de astăzi nu s-au aprobat banii pentru investiții

Care ar fi nevoile imediate ale romilor?

Materiale de construcții pentru a-și renova și pentru a-și pune la punct casele că există niște case în care sunt condiții rele și stau acolo zeci de persoane. O altă nevoie ar fi crearea de locuri de muncă.

Interviu, Viceprimar Coltău

Situația nu diferă prea mult față de cea din 1998, când a fost realizată o cercetare asemănătoare în cele cinci comunități. Referitor la sursele de venit sau condițiile de locuit, redăm doar câteva informații din acea vreme:

Majoritatea se descurcă cu alocațiile... Nu mai au nici o posibilitate de existență. Că mai mere o zi, două la sapă, acela nu-i salariu.

Părinte, Coltău

La veniturile familiei contribuiau și copiii, fie că era vorba de culegerea, spre valorificare pe piață a unor plante de pădure, fie de colectarea de pe gropile de gunoi a unor materiale reciclabile – sticle, carton, fier (Glina)

Am zece copii și stau într-o hală, cu niște copilași mici, toată iarna am rezistat acolo, cu picioarele goale pe jos, pe ciment, toată iarna.

Părinte, Mangalia

Stăm acolo cu nurori, cu toții, ne spălăm cu toții. Ne-am umplut de râie, de bube...

Părinte, Calvini

Concluzia care se desprinde referitor la condițiile de viață ale familiilor rrome, implicit ale copiilor este că acestea nu s-au schimbat esențial în cei 8 ani de la cercetarea precedentă și 5 ani de la adoptarea Strategiei Guvernului pentru Îmbunătățirea Situației Rromilor.

În finalul acestei analize putem sintetiza următoarele:

- principalele surse de venit sunt reprezentate de VMG, alocațiile copiilor și veniturile ocazionale;
- lipsa unor locuri de muncă stabile și slaba participare pe piața forței de muncă reprezintă principala problemă percepută atât de membrii comunităților cât și de reprezentanți ai autorităților locale și elitele rromilor la nivel local;
- una din dificultățile integrării pe piața forței de muncă a membrilor comunităților de etnie rromă o reprezintă resursele de capital uman ca urmare a experienței educaționale relativ reduse;
- o problemă importantă a gospodăriilor de rromi o reprezintă lipsa resurselor materiale cum sunt proprietățile aducătoare de venituri ce ar putea contribui la obținerea unor produse pentru asigurarea consumului de subsistență;
- influența negativă a acestor probleme asupra dezvoltării și educației copiilor rromi.

Concluzii și recomandări

Soluțiile problemelor legate de condițiile de locuire precum și a celor ce privesc sursele de venit și resursele gospodăriilor din comunitățile de rromi ar trebui orientate spre:

- creșterea accesului gospodăriilor la utilități (surse de apă, curent electric, încălzire);
- construirea de locuințe sociale destinate familiilor de etnie rromă;
- creșterea gradului de informare privind modalitățile și practicile legale de construire a unei locuințe;
- împrumutarea cu pământ;
- creșterea accesului la piața muncii prin promovarea unor măsuri active (cursuri de pregătire profesională, facilitarea obținerii unor locuri de muncă).

Familia și rolul ei în educația copiilor rromi

Sub aspect material, numeroase familii, fără o profesie bine conturată, trăiesc greu, uneori la limita supraviețuirii. Situația precară, marginală, adesea dependentă de mecanismul asistenței sociale, generează dificultăți privind participarea la educație a copiilor. În cele mai multe cazuri, este practic imposibilă pentru familii suportarea costurilor colaterale școlarizării: îmbrăcăminte, încălțăminte, rechizite, transport, medicamente, etc.

"Vă dau un exemplu, la o familie venea unul dintre copii dimineața cu o pereche de papuci, se ducea acasă la amiază și îi dădea celui alt papucii pentru a veni și el la școală după amiază."

Profesor, Balta Arsă

Copiii rromi formează o categorie aparte de risc. Alimentația copiilor rromi, ca rezultat al nivelului de trai scăzut, este deficitară, dezechilibrată și inadecvată. În consecință, un număr mare de copii rromi suferă de subnutriție, anemie, avitaminoze, distrofie, ceea ce reduce radical posibilitățile lor de dezvoltare și are efecte negative profunde asupra capacității lor de studiu și sănătății.

(...) "nu puteau să ducă nici ghiozdanul, din cauza sărăciei, nu au fost hrăniți corespunzător"

Învățător, Glina

În ciuda rolului securizator pe care familia ar trebui să-l joace în viața copiilor, lupta aprigă pentru supraviețuire face imposibilă împlinirea acestei misiuni pentru părinții rromi. Asigurarea minimumului subzistențial devine prioritar în majoritatea cazurilor, devenind aproape obligatorie inhibarea altor nevoi, de altfel dezirabile, pe care copiii rromi le au. Cu atât mai mult cu cât nivelul de calificare, în cele mai multe cazuri, îngreunează accesul părinților rromi la sursele de venituri.

Deci, problemele cele mai grele sunt lipsa și crearea locurilor de muncă. Știm bine cu toții că până în '90 dacă nu erai angajat erai pedepsit și chiar închis, ei bine, aceste locuri de muncă au dispărut. ... Deci, este destul de greu, 98% sunt asistați conform Legii 416.

Lider rrom, Coltau

Pe de altă parte, lipsa educației părinților privează copiii rromi de suportul educațional pe care aceștia ar avea nevoie să îl primească în familie.

Relațiile părinților cu autoritățile

În privința relațiilor cu autoritățile, părerile sunt împărțite. Există cazuri în care se relaționează destul de bine, există și cazuri în care părinții rromi se simt tratați diferențiat.

Studiile efectuate însă în ultimii ani, referitoare la rromi, relevă un grad destul de ridicat de discriminare a rromilor în România.

Raportul periodic pe anul 2002 al Comisiei Europene asupra progreselor României în procesul de aderare: "Discriminarea rromilor continuă să fie larg răspândită în societatea românească, iar inegalitățile la care este expusă comunitatea rromă sunt considerabile"

Barometrul de opinie privind discriminarea în România realizat de Metro Media Transilvania în perioada 29 septembrie - 7 octombrie 2004: "Cetățenii de etnie rromă reprezintă segmentul de populație cel mai des supus la acte de discriminare, 22% dintre aceștia afirmând că au fost des sau foarte des discriminați în diverse situații."

Totuși, s-au produs și unele schimbări. Față de cercetarea precedentă, trebuie remarcat un progres. Faptul că există consilieri rromi la primării și câte un expert rrom la Consiliile Județene, a contribuit la un acces mai ușor al rromilor la autoritățile locale, iar acestea au fost mai bine informate cu problemele pe care aceștia le au. Că respectivele probleme sunt încă nerezolvate, sau doar parțial soluționate, ține de posibilitățile financiare locale și/sau de prioritățile stabilite de conducerile primăriilor, care, adesea, nu consideră ca prioritară populația rromă.

- Sunt rromii discriminați de reprezentanții instituțiilor publice?

- Nu, în general. Eu acum dacă lucrez și în Primarie știu că, în general, atunci când au dreptate, deci atunci când își cer drepturile, sunt ascultați. Am văzut foarte mulți colegi de ai mei coborând la centrul de informații și discutând cu ei, explicându-le că au nevoie de un act sau de un altul.

Consilier rrom, Mangalia

Una din formele de discriminare întâlnite este în relația cu sistemul sanitar.

- Ați putea să îmi spuneți cam care sunt formele de discriminare?

- Sunt destule forme. În primul rând, când vine un rrom cu copilul la spital, stă și așteaptă până nu mai poate. Nu se deranjează nimeni - "A, păi iar ați venit? Nu mai scăpăm de voi? Voi întotdeauna sunteți bolnavi".

Focus grup, Părinți, Mangalia

- Credeți că rromii sunt discriminați de cei care trebuie să le asigure serviciile de sănătate?

- Da, încă mai sunt discriminați. De ce să ne dăm după degete. Încă mai sunt discriminați. Și pleacă de la educație, de la concepția de viață. Pentru că eu cunosc familii de rromi în casele cărora merg și cărora le admir și curățenia și civilizația s.a.m.d. și unde mă simt foarte bine. Nu mă deranjează. Dar pleacă de la educație. Am rămas încă cu reminiscențe.

În acest context, activitatea mediatorului sanitar se dovedește a fi mai mult decât necesară și utilă. De cele mai multe ori, acesta reprezintă puntea de legătură între comunitățile de rromi și autorități.

- La început am fost și eu primită un pic mai rece și de populația rromă. Pentru că nu știau care e rolul meu și dacă tot timpul ei au fost păcăliți de alții, aveau o oarecare rețineră. Au și ei unele bariere. În schimb, cu timpul le-am prins încrederea în ei și acum chiar sunt omul lor de legătură. De fiecare dată când au nevoie apelează la mine, în orice problemă.

Mediator sanitar, Mangalia.

În general, situația rromilor din România este generată de două aspecte importante:

- situația socio-economică defavorabilă
- stereotipurile, prejudecățile, discriminarea

Depășirea acestora este posibilă doar prin implicarea activă a tuturor actorilor sociali responsabili și prin abordarea interdisciplinară a problemelor cu care rromii se confruntă.

Starea de sănătate a populației rrome

Principalele probleme de sănătate cu care se confruntă populația de etnie romă

Specialiștii din domeniul sănătății intervievați în localitățile în care s-a derulat studiul nostru au identificat anumite probleme de sănătate specifice rromilor, determinate, în general, de starea accentuată de sărăcie în care continuă să se afle aceștia.

La copii, cea mai mare incidență o au bolile respiratorii (rinofaringite, amigdalite, bronșite, pneumonii), urmate de cele digestive, respectiv de bolile diareice, parazitoze intestinale și enterocolite infecțioase. Acestea au însă, conform opiniei medicilor, un caracter sezonier, fiind întâlnite, mai ales, vara. În Coltău, s-au înregistrat cazuri de rahitism și anemie. Tot în această localitate, dar și în Mangalia, datorită nevaccinării la timp, unii dintre copii au contractat boli infecțioase, precum varicela și rujeola. Cazuri de îmbolnăviri mai grave, deși reduse numeric, au fost totuși identificate în Calvini (meningită) și în Mangalia (hepatită).

În ceea ce privește adulții, la aceștia predomină tulburările cardio-vasculare. De asemenea, specialiștii cu care s-a stat de vorbă au menționat existența unor cazuri de TBC și diabet, dar fără a invoca o prevalență ridicată a acestor boli. În Glina, rromii au suferit mai frecvent de răceli, gripe

și viroze, în timp ce în Calvini, medicii au susținut existența unei preponderențe a persoanelor de etnie rromă cu handicap.

În pofida condițiilor de trai deficitare, cei intervievați au menționat o incidență scăzută a bolilor dermatologice, în rândul acestui segment de populație. De asemenea, contrar prejudecăților și stereotipurilor, prevalența bolilor venerice sau a celor cu transmitere sexuală este redusă, deși, așa cum a declarat medicul interviuat în Mangalia, această stare ar putea fi rezultatul neprezentării lor la consultațiile și analizele medicale. În Coltău au fost semnalate 10 cazuri de sifilis, în perioada 2000-2001.

Factori de risc asociați stării de sănătate precară a rromilor

Majoritatea problemelor de sănătate cu care se confruntă rromii se datorează, în continuare, condițiilor improprii în care aceștia trăiesc, sunt de părere cei mai mulți dintre subiecții intervievați. Astfel, în opinia practicienilor din domeniul medical, afecțiunile de care suferă rromii sunt determinate, în mare măsură, de condițiile de locuit inadecvate, de carențele alimentare, de igiena corporală precară, de lipsa resurselor materiale și financiare, dar și de deficitul de educație. Toți acești factori reuniți își lasă puternic amprenta în sfera sănătății, fiind responsabili de incidența mai ridicată, a anumitor boli, atât în rândul adulților, cât și al copiilor de etnie rromă.

Nici în 1998, situația nu era mai bună.

Sunt o grămadă de copii care-s bolnavi, suferă de o boală foarte gravă, TBC, tuberculoză, cum îi zice. Sunt destui și acolo, la școală, fiind într-o clasă, beau apă, mănâncă, se joacă împreună și e boală foarte serioasă... Sărăcia e focarul bolii, sărăcia, mizeria, foamea, astea îs cauzele.

Părinte, Coltău

a) Precaritatea condițiilor de locuit

Lipsa unei locuințe adecvate unui trai normal are un impact direct asupra sănătății. Deși unii dintre rromi au beneficiat de locuințe sociale (de pildă, în Mangalia), multe din casele acestora continuă să fie improvizate ori să nu dispună de electricitate, căldură, apă caldă. În unele dintre acestea nu există nici măcar apă potabilă sau grupuri sanitare.

Deficitul de încălzire a locuințelor caracterizează, în special, comunitățile de rromi din Coltău și Mangalia, periclitându-le grav sănătatea acestora. În lipsa unor sobe corespunzătoare, dar și a banilor necesari achiziționării lemnului pentru foc, rromii din localitățile menționate se încălzesc cu diverse materiale, deșeuri, reziduuri, gunoaie, care emană gaze toxice. Aceștia se pot intoxica sau pot contracta diverse alte boli

respiratorii. La acestea, se adaugă și absența unei vestimentații adecvate (haine, încălțăminte), în special în sezonul rece.

- Dar în ceea ce privește bolile respiratorii, care ar fi acestea și care ar fi cauzele lor?

(...) pentru că se încălzesc cu un godin sau cu un fel de sobiță în mijlocul camerei, unde pun pe foc diverse materiale, resturi, deșeuri, care emană gaze toxice, dioxid ș.a.m.d. și apar intoxicațiile iarna. Este mare risc pentru sugari, pentru copilul 0-1 ani, care doarme alături de părinți, în pat cu ei, între ei și acesta face noaptea o intoxicație cu monoxid de carbon și ajunge în urgență sau nu mai ajunge, ajunge foarte târziu, nu mai poate fi salvat. Deci, de aici pleacă totul. Locuințele își au și ele rolul lor dar cu o condiție. Acele locuințe să nu fie transformate în interior ca barăcile în care locuiesc acum. Să nu se pună sobe și să se arunce cauciucuri și gunoaie și cutii pe foc. Că tot acolo am ajuns.

Medic, Mangalia

Nici accesul la sursele de apă nu s-a îmbunătățit în ultimii ani, unele familii de rromi fiind nevoite să meargă chiar și 2 km până la o sursă de apă potabilă. În mod evident, igiena personală, ca și cea casnică sunt serios afectate din acest motiv. Existența unui loc comun de unde se ia apă pentru consum și pentru gătit, dar unde se și spală reprezintă un adevărat focar de infecție. Condițiile proaste de salubritate, lipsa curentului electric contribuie, de asemenea, la deteriorarea stării de sănătate a multora dintre rromi.

... și apa o luăm, dacă stăm la Barăci, trebuie să mergem în mijlocul cartierului, pentru că nu este apă peste tot. Este un loc comun. Se spală acolo, se aruncă de toate acolo. Se îmbolnăvesc copiii, le spun mereu „aveți grijă de unde luați apa, de unde beți apa”.

Focus-grup, Părinți, Mangalia

b) Supra-aglomerarea locuințelor

Standardele foarte scăzute de viață coroborează cu mărimea familiei. Numărul foarte mare al celor care trăiesc într-un spațiu extrem de restrâns constituie, în cazul bolilor contagioase, principala sursă de îmbolnăvire pentru toți ceilalți membri ai gospodăriei. Din discuțiile avute cu persoanele de etnie romă a reieșit că există și continuă să fie dominante cazurile dramatice, în care locuiesc câte 7-8, chiar 10 persoane într-o singură cameră.

c) Alimentația

Alimentația copiilor rromi din comunitățile investigate rămâne la fel de deficitară, atât sub aspect cantitativ, cât și calitativ. Datorită veniturilor foarte scăzute, părinții nu le pot oferi copiilor lor o alimentație dietetică, sănătoasă, conform indicațiilor medicilor. Hrana de bază o reprezintă

legumele, în special cartofii și fasolea, consumul de carne lipsind aproape în totalitate. Există chiar zile în care copiii nu au ce mânca, așa cum declară o parte dintre părinții intervievați în Balta Arsă.

În Mangalia, unele familii beneficiază de mese gratuite oferite la cantina socială. De multe ori, hrana primită este împărțită cu rudele și copiii acestora.

- Cum vă descurcați cu alimentele, cu hrana de zi cu zi?

- E cel mai greu.

Avem ajutorul social și trăim așa cu toții. Luăm cartofi, făina și ne mai menținem cât de cât. De acolo plătesc și apa și lumina

- și alimentele de bază puteți să vi le procurați, zi de zi?

Soră-mea se mai duce și la cantină și ne aduce nouă să dăm la copii să mănânce.

- Câte mese?

- O singură masă în fiecare zi, dar oricum e ceva acolo, cât de cât.

Focus grup, Părinți, Mangalia

d) Mentalități

Lipsa resurselor nu este însă întotdeauna singura cauză a igienei deficitare a locuințelor și nu determină întotdeauna persistența unor condiții de viață improprii. Există, așa cum a reieșit din discuțiile purtate cu specialiștii, și o anumită doză de neglijență sau dezinteres în fața condițiilor de curățenie din propria casă.

Este exact cum vă spuneam. Până nu ajung să se lovească de o problemă, nu îi interesează absolut deloc. Au un anumit dezinteres, care se vede în toate, plecând, v-am zis, de la acte și mergând până la casele de care nu au grijă. Adică mie mi se pare absurd să ai un spațiu în care locuiești, indiferent cât de mare sau cât de mic sau cum e el sau unde e el, de care să nu ai grijă, în care să nu dai cu mătura, în care să nu îți faci puțină curățenie.

Director al Departamentului de Asistență Socială, Mangalia

Aceeași atitudine de indolență și delăsare este considerată de cei din Glina ca stând la baza conduitei părinților rromi față de copiii lor, inclusiv în ceea ce privește oferirea acestora a unei alimentații adecvate.

(...) după părerea mea din cauza alimentației. Dacă ar avea o alimentație corespunzătoare (carne, brânză, ou fierț, lapte), dar majoritatea în loc să cumpere copilului ce trebuie de mâncare, preferă să-și cumpere cafea, țigări, suc și copilului îi dă un cartof prăjit sau cine știe ce.

Farmacist, Glina

Mama româncă e mai atentă, nu putem compara un român cu un țigan. Un țigan e mai delăsător, mai permisiv cu copiii lui pe când cei români sunt mai stricți.

Mediator sanitar, Glina

Lipsa educației medicale a acestui segment de populație a fost menționată drept un factor important care le induce romilor o anumită reticență ce îi împiedică să se prezinte la cabinetele de medicină de familie, preferând, în schimb, să solicite ajutorul medical numai în cazuri de urgență. *Femeile nu acordă prioritate propriilor nevoi de ajutor medical, studiile sugerând că multe dintre ele nu concep sănătatea proprie ca factor semnificativ în luarea deciziilor⁶.*

Eu sunt bolnavă cu ficatul, la rinichii am piatră și infecție, cu medicamentele e foarte greu. Eu mă mențin așa, când mă ia durerile mă duc la salvare, îmi face o injecție acolo și atâta.

Părinte, Mangalia

3. Relația cu sistemul medical

Accesul romilor la serviciile de sănătate a cunoscut o îmbunătățire relativă în ultimii ani, o dată cu dezvoltarea și instituționalizarea rețelei de mediacii sanitare, în conformitate cu prevederile HG. 430/2001. Patru din cele cinci comunități investigate au angajați mediacii sanitare, cu rolul de a facilita comunicarea dintre populația romă și personalul medico-sanitar. Excepția o reprezintă localitatea Balta Arsă (județul Botoșani), unde, potrivit specialiștilor intervievați, mediacii nu sunt acceptați de către comunitate, deoarece populația de acolo nu își recunoaște apartenența la această etnie.

3.1. Beneficiile aduse comunităților de romi de către mediacii sanitare

Intervențiile mediacilor sanitare au contribuit la o relativă creștere a participării romilor la servicii medicale. Un indicator, în acest sens, îl reprezintă ponderea celor înscriși pe listele medicilor de familie. Una dintre responsabilitățile mediacilor este aceea de a explica acestei categorii de populație avantajele includerii lor în sistemul asigurărilor de sănătate și procedeele prin care o pot face. Consecința acestor acțiuni de informare a constat în sporirea, cu o amplitudine mai mare sau mai mică, a gradului de cuprindere a romilor în evidența medicilor de familie. Un alt exemplu pozitiv al activității mediacilor împreună cu medicii este faptul că la Coltău, toți cei care au fost bolnavi de TBC se tratează în prezent și sunt bine.

⁶ Centrul Documentare și Informare despre Minoritățile din Europa de Sud-Est (CEDIMR-SE), Minoritățile din Europa de Sud-Est. Romii din România, p.28.

- S-au înregistrat progrese de când au apărut mediatorii sanitari, față de cum erau lucrurile înainte? Cum era înainte?

- Deci înainte nu conștientizau, nu știau că trebuie să fie înscriși la medicul de familie. Noi cu catagrafierea asta pe care am făcut-o, am catagrafiat toată comunitatea și așa am știut care bolnavi sunt înscriși la doamna doctor și care la domnul Traian și erau mulți care nu erau înscriși deloc.

- Nu știau că trebuie să se înscrie la un medic de familie?

- Nu știau, nu știau...

Mediator sanitar, Colțau

O activitate complementară derulată de mediatorii sanitari, necesară înregistrării romilor ca asigurați, a constat în implicarea lor în toate etapele procesului de eliberare a actelor de identitate (buletine sau certificate de naștere). În Colțau, mediatorul sanitar a reușit să elibereze certificatele de naștere ale unor copii născuți în anul 1995, iar în Mangalia unui număr de 22 de copii, cu vârste cuprinse între 5-6 ani, și chiar și 12-14 ani. Tot în Mangalia, o situație deosebită o au rromii „proveniți”, care nu pot face dovada unui spațiu de locuit. În acest caz, autoritățile, oricât de binevoitoare ar fi, nu dispun de căi legale prin care să îi ajute să își elibereze actele de identitate. Prin urmare, o serie de drepturi de care aceștia ar trebui să beneficieze, inclusiv accesul la asistența medicală gratuită, le sunt efectiv blocate.

M-am ocupat de absolut toate datele. Ei doar mi-au dat data nașterii, numele mamei. În rest, m-am ocupat eu, la Direcția de Sănătate Publică, la DSP Constanța. Am fost acolo și-am căutat certificatul medical constatator, că respectivul copil s-a născut acolo în Constanța. După aceea m-am ocupat de actele care trebuie la Tribunal. Formularele toate pentru înregistrarea tardivă.

Mediator sanitar, Mangalia

Un impact pozitiv asupra sănătății rromilor l-au avut și acțiunile de informare și educare sanitară desfășurate de mediatorii sanitari, în cadrul cărora le-au fost explicate acestora avantajele igienei personale și a locuinței, dar și cele ale unei alimentații sănătoase. Deși multe dintre aceste acțiuni au avut un caracter informal, ele s-au dovedit a fi eficiente, având în vedere că majoritatea rromilor sunt lipsiți de cunoștințe complete privind igiena și sănătatea. În același timp, s-a încercat schimbarea acelei atitudini de pasivitate și reticență care îi împiedică de cele mai multe ori să se prezinte la medic atunci când se confruntă cu o problemă de sănătate.

(...) noi am reușit să le spunem că trebuie să meargă la medic când îi doare ceva sau au ceva, să nu stea de pe o zi pe alta, să amâne, căci la noi ...așa sunt rromii, se duc la medic, iau o tabletă, două, trei, iar dacă se simte mai bine nu le mai iau. Deci confruntări cu aceștia am avut și mai avem și acum dar mai rar.

Mediator sanitar, Coltău

- Aș vrea să vă întreb ce nevoi ați sesizat în comunitate legate de sănătate și nevoi care ar trebui acoperite acum în perioada următoare, spre exemplu formarea unor deprinderi minime de igienă, cum să se spele, faptul că e obligatoriu să se spele pe mâini și pe dinți, să spele alimentele... Ați realizat astfel de activități de informare în comunitate?
- Cu copiii am început la școală. Cum eu sunt la școală în fiecare dimineață, prima care deschide ușa , le-am spus că trebuie să aibă o pastă de dinți și o periuță de dinți, iar în cealaltă zi mi le-au arătat, spunându-mi „vezi Mari, că ne-am cumpărat!”

Mediator sanitar, Coltău

O contribuție foarte importantă a mediatorilor a vizat mobilizarea comunităților de rromi în diverse campanii de imunizare. O anumită rezervă și chiar teamă față de vaccinare continuă să persiste în rândul acestora, deoarece, așa cum declara medicul interviuat în Mangalia, *au înrădăcinată această idee că anumite planuri de sănătate le pot afecta evoluția și atunci, automat, nu se prezintă nici la programele de planning familial, nici la programele de vaccinare*. La aceasta, se adaugă și teama de posibilele efecte secundare, pe care, deși foarte rar, le-au observat la alți copii vaccinați anterior. În Balta Arsă și în Glina, conform opiniei medicilor, rromii nu sunt refractari, existând, în general, o colaborare foarte bună cu populația de această etnie în cadrul campaniilor de vaccinare.

În Coltău, probabil ca o strategie de atragere a rromilor în astfel de acțiuni de imunizare, medicul le distribuie părinților, la momentul vaccinării copiilor, și rețete pentru lapte praf și chiar le împarte hăinuțe acestora. În toate comunitățile, personalul medical se deplasează pe teren, atunci când este cazul, pentru a efectua aceste imunizări. O situație aparte semnalată în Calvini este aceea a rromilor care pleacă pe perioade mai îndelungate din localitate și care se întorc cu copiii deja mari, neînregistrați sau neluați în evidență.

În luna noiembrie a fost campania de vaccinare antirujeolică a populației rrome, la care am participat și eu. Au fost vaccinați 98 de copii. Au fost și persoane care refuză să fie vaccinați. Le e frică. Un anumit vecin a avut un copil, a fost vaccinat cu ani în urmă și probabil i-a atins vreun nerv. Și a rămas cu un defect. Asta e prima lor teamă – frica lor de vaccin, de a nu rămâne, știu eu, mutilați. Sunt copii care au pățit-o și refuză vaccinul.

Mediator sanitar, Mangalia

Da ... deci noi primim înștiințare în fiecare lună de la medicul de familie, copiii de 0-1 ani să vină la vaccin. Deci doamna doctor vine sus în comunitate și face vaccinuri și colega mediator sanitar care este pe partea cealaltă, acolo se face vaccinul, acolo strângem toate mămicile cu copiii ...și colaborăm și la școală când se vaccinează copiii.

Mediator sanitar, Coltău

În ceea ce privește acțiunile de planning familial, aportul mediatorilor sanitari s-a făcut la fel de bine simțit. Se știe că în aceste comunități predomină un model cultural tradițional. Familiile rome se întemeiază încă de la vârste foarte fragede, iar femeile aduc pe lume copii foarte devreme. Fertilitatea nu este, de cele mai multe ori, controlată, rata natalității fiind foarte ridicată în rândul acestei populații. Numărul mare de copii dintr-o gospodărie asociat cu condițiile precare de trai conduc la perpetuarea problemelor sociale și de sănătate.

Rata utilizării contraceptivelor a crescut. Din interviurile avute cu medicii a reieșit că o pondere tot mai importantă a femeilor rome sunt înscrise în programele de planning familial, inițiate de Ministerul Sănătății, prin care sunt distribuite gratuit contraceptive, fie sub formă de tablete, fie în formă injectabilă. În Glina, de pildă, mai mult de jumătate din femeile căsătorite vin lunar la cabinetele medicale pentru a-și lua aceste contraceptive.

Eu sunt medic specializat pe planning familial și deci, eu distribui pilule și am câteva paciente de etnie romă care vin trimestrial, deci la trei luni le dau pilule. Am și două care sunt pe forma injectabilă. Deci, eu pot să zic că se colaborează bine. Care au avut și bunăvoință că nu poți să dai cu forța.

Medic, Mangalia

Da, planning familial, femeile iau anticoncepționale și au fost foarte încântate de cele injectabile. Acum le interesează și pastilele. Le-am dat toate detaliile și vin la cabinet lunar și le iau.

Medic, Calvini

Progresul față de 1998 este evident. Iată ce spunea o femeie din Calvini atunci:

- Ce metode folosiți ca să nu rămâneți gravide?

- Ce metode, nici o metodă. Păi uite, eu acum sunt însărcinată și m-am dus să mă chiureteze dl. doctor. Ne mai ferește și soții, ne mai gândim, dacă mai fac încă unu și n-am posibilitate cu ce să-l cresc... mă duc și mă omor singură, cu mâna mea.

Mamă, Calvini

Diversele cursuri sau discuții efectuate de mediatori în comunitate privind aspecte precum sănătatea reproducerii, educația contraceptivă și evitarea unor sarcini nedorite, bolile cu transmitere sexuală etc., au redus din deficitul de informație din comunitățile incluse în cercetare și chiar le-au determinat pe unele femei să recurgă la utilizarea unor mijloace de contracepție. Pentru a susține această idee, redăm, două fragmente din discuțiile purtate cu mediatorii sanitari din Mangalia și Colțau.

Am avut, de pildă, câteva focus - grupuri cu femei foarte tinere, de vârstă reproductivă. În cadrul populației de etnie romă sunt multe femei care au foarte mulți copii și multe dintre ele, din lipsa de informații, nu au știut ... Nici ele nu își doresc copii atât de mulți. Dar nu au ce face, nu au fost informate și nu știu ce să facă. Și am ținut un focus - grup cu femeile acestea de vârstă reproductivă în care le-am explicat despre metodele contraceptive și care ar fi cele mai indicate pentru ele. Pilulele - ele au multe, foarte multe griji și sigur uită să le ia. Deci nu sunt o metodă foarte bună. Prezervativele - multe nu au bani nici să le dea la copii să mănânce dar să mai cumpere prezervative. Și am ajuns la concluzia că cel mai bun mod de protecție pentru ele ar fi dispozitivul intrauterin. La cererea lor, pentru că eu doar le-am consiliat, le-am dat niște sfaturi ... au venit și m-au căutat și am dus un număr de 14 femei romă care au beneficiat de acest dispozitiv. Gratuit, fără nici un fel de taxă. Și asta datorită directorului Spitalului Municipal Mangalia, fiind medic generalist, secția ginecologie, a fost singurul medic care a acceptat să le monteze steriletul gratuit. Am mai apelat la alți medici ginecologi care mi-au spus-o chiar răspicat – „noi nu punem nimic gratuit, nu fac nimic gratuit”. Și cu ajutorul Primăriei, știind de un program de care beneficiau femeile romă, am aflat de la consilierul rrom din Primărie, mi-a zis că există un program prin care femeile beneficiază de aceste dispozitive intrauterine. Am ajuns la Serviciul Social, mi s-au dat steriletele, după aceea am fost la domnul director și le-a montat femeilor care într-adevăr aveau nevoie. Aceasta a fost de fapt și cea mai mare realizare a mea pentru că am putut să le fac să treacă peste anumite bariere. Adică dintre aceste femei au fost și cele care au religia aceea ... sunt pocăiți, penticostali. Și ei ... câți dă Dumnezeu, atâți copii fac. Și ele au avut nevoie, m-au căutat și mi-au zis – „să nu afe soțul, să rămână confidențial, să nu știe nici vecina, nici mama, nici tata, nimeni, nimeni”. Și cred că e o realizare.

Mediator sanitar, Mangalia

- Deci le-am predat și lor ce trebuie să facă, cum trebuie să facă, distanțiere între perioadele de graviditate, deci că nu e bine să aibă o mămică copii unul după celălalt, deci să fie o distanțiere și pentru binele mămicii și pentru binele copilului, deci pentru binele întregii familii.

- Ați vorbit cu femeile despre mijloace de contracepție și evitarea unor sarcini nedorite?

- Da, da... și am fost cu ele la planning familial și și-au pus sterilet și deci medicație, tratament la bărbați, tot eu le aduc prezervative.

Mediator sanitar, Colțau

Cu toate că numărul celor care au ales să folosească această metodă de contracepție este limitat, un astfel de succes este de lăudat, mai ales că s-a reușit depășirea unor bariere ce țin de mentalitate, bariere care le împiedică pe unele femei să apeleze la acest tip de servicii medicale. Așa cum ne-a declarat medicul din Mangalia: „*dacă una se va simți bine și vede că e liniștită și sănătoasă și sigură că nu mai rămâne gravidă și nu mai aduce alți copii pe lume cărora nu le poate oferi nimic, atunci se duce vestea*“.

3.2. Probleme legate de accesul romilor la serviciile de sănătate

Principalele deficiențe rămân în continuare, în pofida contribuțiilor importante aduse de mediatorii sanitari, cele legate de neincluderea unei părți însemnate a romilor în sistemul de asigurări de sănătate. O pondere substanțială a acestei populații nu are un loc de muncă și prin urmare nu își plătește contribuția la fondul asigurărilor de sănătate. Unii dintre aceștia nu beneficiază nici de venitul minim garantat și nici de ajutorul de șomaj, nefiind înregistrați, în mod oficial, ca șomeri. În consecință, nu au dreptul la asistență medicală gratuită, putând apela numai la ajutorul medical oferit în regim de urgență, pentru acele boli care periclitează viața individului și a comunității căreia acesta îi aparține.

Principala cauză este lipsa asigurării sociale de sănătate. Aceasta îi împiedică în primul rând să participe la o asistență sanitară pentru că automat, dacă copilul de 0-18 ani, noi îi vedem, îi supraveghem și îi cuprindem în diverse programe, nu același lucru se poate spune despre populația mai mare de 18 ani. Și acesta este principalul impediment și nu toți beneficiază de ajutor social și atunci aceasta este principala cauză. Pe urmă, cred că este și o lipsă de educație. Ține de învățământ și de necuprinderea lor în sistemul de învățământ la timpul respectiv. Și există în momentul de față, încă mai există, copii care sunt neșcolarizați din comunitatea lor. Asta în pofida ofertelor făcute de primărie și de autoritățile locale.

Medic, Mangalia

Romii fără acte de regulă nu sunt angajați legal, nu au un venit minim garantat și nu pot achita asigurarea de sănătate. Această realitate, dublată de reticența de a se prezenta la medic, conduce la situații extreme, în care romii apelează la serviciile medicale doar în situații de extremă urgență și uneori prea târziu sau la situații în care medicii sunt obligați să intervină când anumite focare de infecții pun în pericol sănătatea publică⁷.

Alte probleme care limitează accesul romilor la serviciile de sănătate, semnalate exclusiv în Mangalia, sunt asociate cu o serie de practici discriminatorii întâlnite, mai mult sau mai puțin frecvent, în cadrul sistemului

7 Sorin Cace, Cristian Vlădescu, Accesul populației roma la serviciile de sănătate, în Jurnalul practicilor pozitive comunitare. Revista de dezvoltare comunitară, nr. 3-4, 2004, p. 6.

medical. Printre cele mai comune forme de discriminare, menționate de specialiștii intervievați în această localitate, se numără refuzul cadrelor medicale de a-i înscrie pe listele medicilor de familie, tratamentul de urgență acordat în mod superficial sau tergiversări în oferirea ajutorului, condiții de spitalizare diferențiate pentru aceștia și pentru populația majoritară.

- Colaborez foarte bine cu patru medici de familie de aici din Mangalia. Alții nu vor. Fug de pacienții rromi. Refuză să îi înscrie pe listele lor. Chiar am avut un caz în care un medic mi-a zis – „nu pot să îl înscriu, am destui și, și așa colegii mei râd de mine că eu sunt mama rromilor” și nu a vrut să mai îmi înscrie pacientul. În schimb, am găsit și medici la care am putut să îi înscriu.

- Credeți că rromii sunt discriminați de medici, în general, de cei din serviciile de sănătate?

- Sunt.

- Ați putea să îmi spuneți cam care sunt formele de discriminare?

- Sunt destule forme. În primul rând, când vine un rrom cu copilul la spital, stă și așteaptă până numai poate. Nu se deranjează nimeni – „A, păi iar ați venit? Nu mai scăpăm de voi? Voi întotdeauna sunteți bolnavi”.

- Mai există, după părerea dvs., și alte forme de discriminare?

- Am auzit de la colegile mele de la Constanța că există niște camere speciale de care beneficiază numai femeile române, în momentul în care nasc. În schimb, femeile rrome sunt duse într-un salon special și nu sunt la fel de bine tratate cum sunt românele.

- Dar condițiile în salon sunt diferite?

- Da, pentru că cele de care beneficiază femeile române, majoritarii, în general, au mobilier nou, televizor, frigider, în schimb, celelalte nu.

Mediator sanitar, Mangalia

- Cam care sunt formele acestea de discriminare?

- Păi să zicem în momentul în care se adresează unui serviciu de urgență, se începe, dacă e vorba de un adult – „Lucrezi? Ai adevărită? Nu ai, la revedere!”. Se face un tratament de urgență ceva și îl trimite acasă, și acela poate să moară acasă. Asta e prima chestie. Când e vorba de copil, poate nu se dă atenția cuvenită, și ei sunt recalcitranți, trebuie să recunoaștem, și sunt mai violenți când e vorba de copiii și de bolile copiilor. Eu îi apreciez pentru că ei știu să-și apere copiii. Mai degrabă, am întâlnit familii de români care au avut mulți copii și pe care i-au abandonat decât familii de rromi. Deci câți au ei și-i cresc acolo, cum și-i cresc în condițiile lor. Și atunci țin foarte mult la viața copiilor lor și de aia fac scene în camerele de gardă, au mai bătut asistente, medici. Au fost cazuri, pentru că medicul respectiv nu a coborât imediat la urgență când a auzit că e vorba de un copil de etnie rromă. Și boala poate să aibă în jumătate de oră o evoluție galopantă. Și de aici pleacă o formă de discriminare. Asta nu înseamnă că dacă suntem mai închiși la ten trebuie să ... Deci, există încă discriminare. Și în primul rând atitudinea, numai când vede că este și de culoarea respectivă și că vorbește și că e needucat.

Medic, Mangalia

Și în urmă cu 8 ani, romii se plâneau de atitudinea personalului medical:

Domnule, am ajuns rău de tot. Nu e cum era înainte, acum te duci la un spital, se tocmește cu tine, îmi dai 2 milioane îți fac operația, nu, du-te dracului...

Părinte, Calvini

Toate aceste practici discriminatorii sunt generate, în mare măsură, de o atitudine de respingere și reticență a personalului medical, atitudine datorată faptului că unii romi nu respectă, atunci când se prezintă la medic, standardele fundamentale de igienă și comportament. Pe de altă parte, mediatorii sanitari intervievați consideră că această ținută caracterizată prin lipsa de igienă se datorează, cu precădere, sărăciei, stării materiale foarte proaste, care îi împiedică să-și achiziționeze cele necesare igienei.

În același timp, accesul la asistența medicală continuă să fie unul extrem de dificil pentru un segment mare de romi, datorită izolării geografice a comunităților de apartenență. Multe dintre acestea se află la periferia orașelor sau la câțiva kilometri de oraș, așa cum este cazul celor din Mangalia, iar cele din mediul rural, trăiesc adeseori în sate izolate, fără rețele de transport public. Serviciile de ambulanță pătrund greu în aceste zone, mai ales în condiții meteorologice nefavorabile, drumurile de acces fiind impracticabile.

În Balta Arsă, *distanța din sat până la cel mai apropiat centru medical este de 5-7 km. Echipele de personal medical refuză să vină la locuințele romilor, pe motiv ca nu există mijloc de transport până în zona unde aceștia locuiesc*⁸. Situația este neschimbată față de 1998.

- N-avem nimica aici, la Corni este medic. Dacă se îmbolnăvește un copil rămâne la aprecierea noastră, mergem la farmacie în oraș sau dacă avem treabă la Corni mergem acolo. Vara mai vine salvarea de nevoie.

- Dar dacă aveți probleme de sănătate mergeți la doctor?

- Dacă este un caz grav, da. Sau chemăm salvarea și îl duce la spital, dar, în mai multe cazuri, nu mai ajunge la Corni și ajunge în oraș (Botoșani).

- Dar dacă este o femeie însărcinată care trebuie să nască ce faceți?

- Păi, asta-i naște acasă, cum naștea lumea înainte (...). Eu am născut la spital, ea a născut acasă. E mai greu iarna aici. Dacă e vreo naștere vara se anunță salvarea.

Părinți, Balta Arsă

⁸ Centrul European pentru Drepturile Romilor (CEDR), Stare de impunitate: Încălcarea drepturilor omului - cazul romilor din România, Rapoarte Naționale - Seria nr. 10, septembrie 2001, p. 66.

În același timp, acoperirea cu servicii medicale este insuficientă, în special în zonele rurale, greu accesibile. Numărul scăzut de medici în comunitățile de rromi sau în imediata vecinătate a acestora constituie, de asemenea, un impediment important. Pe de altă parte, există chiar un deficit de mediatori sanitari. Cei care deservește o anumită comunitate sunt adeseori nevoiți să își extindă raza de activitate și în alte zone cu populație de rromi din respectiva unitate administrativă, așa cum este cazul în Glina.

În condițiile unor venituri foarte scăzute, uneori chiar inexistente, rromii se bazează aproape în totalitate pe gratuitățile oferite în cadrul serviciilor sanitare. Așa cum menționa farmacistul din Glina, foarte puțini își cumpără medicamentele cu bani, în schimb, se prezintă lunar pentru a-și lua rețetele gratuite pentru copii. Absența resurselor materiale necesare achiziționării unor medicamente sau plății consultației unui medic, de către cei neasigurați, îi determină pe aceștia fie să apeleze la tot felul de tratamente naturale, cu o eficiență mai mult sau mai puțin îndoielnică, fie să abuzeze de serviciile oferite în spital.

Deși problemele referitoare la sănătate cu care se confruntă rromii, inclusiv copiii, persistă, trebuie să constatăm, față de anul 1998, o oarecare ameliorare datorată activității mediatorilor sanitari care contribuie la facilitarea relațiilor dintre comunitatea romă și personalul medical.

4. Recomandări

Problemele expuse în subcapitolul anterior, cuprind, în mod implicit, și recomandările sau soluțiile pentru eficientizarea intervențiilor medicale în cadrul comunităților de rromi și creșterea accesului acestora la serviciile de sănătate. Astfel, personalul medical intervievat a susținut necesitatea includerii rromilor în sistemul asigurărilor de sănătate, în primul rând, prin cuprinderea acestora într-o anumită formă legală de muncă. Datorită lipsei unei slujbe, rromii nu pot dobândi calitatea de asigurat, fiindu-le blocat accesul la asistența sanitară gratuită. În cazul copiilor, s-a menționat importanța frecventării obligatorii de către aceștia a unei unități de învățământ. În opinia medicului din Mangalia, pe de o parte aceștia vor putea fi, astfel, cuprinși în planurile de imunizări, pe de altă parte, prin creșterea nivelului de instrucție, vor dobândi, o atitudine mai deschisă și vor avea o adresabilitate mai mare către cabinetele de medicină de familie.

O altă propunere de creștere a participării acestora la serviciile de sănătate, susținută tot de medicul intervievat în Mangalia, dar care poate conduce la segregare, vizează crearea unor cabinete medicale în cadrul comunităților de rromi, care să aibă personal medical de etnie romă.

Crearea unei micro-policlinici aici în oraș pentru comunitatea romă. Un apartament ar fi suficient, și să știți că ar veni cu mai multă încredere. Să lucreze, că eu sunt convinsă că în comunitatea rromilor există medici, și dacă nu există, vor fi care vor vrea să lucreze, nici o problemă. Atâta timp cât omul este remunerat, va lucra acolo, dacă este plătit. Să fie doi medici, să se lucreze pe ambele ture, să fie personal sanitar care să le asigure tratamente și zona cea mai bună este zona lor acolo. Eu nici nu m-am gândit că în momentul în care domnul primar dă în folosință acele blocuri, nu va afecta un apartament pentru așa ceva. Nici nu m-am gândit. În afară de punctul de poliție care știu că este acolo, trebuia obligatoriu, lângă el, să fie un cabinet medical, cu două trei camere, cu un medic pe ambele ture, cu personal sanitar, cu personal mediu care să asigure permanență. Pentru că foarte mulți nu mai vor să se interneze, consideră că nu sunt tratați bine în spital, și au deja o oroare când aud că trebuie să meargă să se interneze. și preferă tratamentul injectabil în teren. Ei, dacă era acolo un cabinet era foarte bine. Personal permanent, de gardă. Le făcea și tratamentele. Asta este, am lăsat-o ultima, dar trebuia să o spun prima. Prima ar trebui, să știți. Nu știu de unde, de la buget, de la Direcția de Sănătate Publică ar trebui plătiți. Este ideea tuturor colegilor mei. Demult, încă din '89 când aveam probleme mari am susținut, nu ca acum, și au venit controale și de la Primărie și de la DSP și eu am vorbit, eu am auzit. Sunt alte interese la mijloc. Asta ar fi pe primul plan. Un apartament destinat pentru așa ceva și personal angajat.

Medic, Mangalia

Un alt aspect deosebit de sensibil asupra căruia autoritățile trebuie să-și intensifice eforturile se referă la reglementarea situației celor care nu au acte de identitate și de domiciliu.

Foarte importante sunt, de asemenea, continuarea și extinderea acțiunilor desfășurate de mediatorii sanitari, în special în direcția informării și educării sanitare a copiilor și familiilor de romi.

Nu în ultimul rând, este vitală atragerea de fonduri și finanțări de la organizațiile guvernamentale și neguvernamentale pentru dezvoltarea infrastructurii și îmbunătățirea condițiilor de locuit, în sensul creșterii accesului gospodăriilor la utilitățile publice.

Repere educaționale

Clădirea școlii, mobilier, dotări

În zonele defavorizate și cu populație majoritar rromă, starea localurilor de școli este precară. Clădirile necesită reparații sau amenajare de utilități elementare.

Spațiile sunt vechi, încălzirea nu se face la parametri satisfăcători, iar mobilierul este deteriorat. Unele școli sunt lipsite de terenuri de sport, ateliere și laboratoare școlare sau, dacă există, acestea sunt echipate necorespunzător. Școala din Balta Arsă, de exemplu, unde învață copiii din clasele 1-4, constă în două camere aflate într-un grad mare de uzură, total necorespunzătoare pentru educație.

În ultima perioadă însă, grație implicării primăriilor sau datorită unor proiecte ale Ministerului Educației și Cercetării, sau implementate de anumite autorități locale sau ONG-uri, unele școli au beneficiat de renovări, amenajări, dotări cu mobilier, etc.

Un exemplu de schimbare poate fi școala din Glina. În 1998, un părinte spunea:

... mă refer acum la școală, ce-i acolo, e dezastru după lume, nici WC-uri n-are un copil. Face pe el până când ajunge la un WC. Nu-i apă să tragă, nu-i chiuvetă să se spele un copil pe mâini...

Mamă, Glina

Până în anii trecuți condițiile erau mai grele, s-a implicat Primăria, a creat condiții. A pus centrală, mobilier, reparații la școală destul de costisitoare.

Cadru didactic, Glina

Cadre didactice

Un alt factor, care influențează rezultatele școlare ale elevilor și participarea la procesul educațional, îl reprezintă calitatea resurselor umane din învățământ și gradul de implicare în activitatea didactică.

Acest lucru reflectă situația defavorizată a școlilor respective, care includ și copiii rromi. Dezavantajul acestor copii este cu atât mai mare dacă avem în vedere că o bună parte din ei prezintă dificultăți de adaptare școlară, nevoi speciale de educație, interes redus pentru instruire, dificultăți greu recuperabile de către un personal didactic necalificat, care nu dispune în suficientă măsură de competențele necesare.

Majoritatea profesorilor care vin, stau un an de zile și apoi abia așteaptă să plece din localitate. Cadrele didactice dau dovadă de lipsă de interes. Sunt mulți copii care au ajuns în clasa a 8-a care nu știu să scrie, și atunci, cine-i de vină?

Mediator școlar, Calvini

- Au fost vreodată cazuri de profesori sau învățători care să se transfere la alte școli pentru că au predat la clase de rromi?

- Da, au fost cazuri de profesori care au dorit să se transfere la alte școli pentru că nu au reușit să găsească suficient calea de comunicare cu elevii de etnie rromă.

În învățământul maramureșean sunt zone cu totul izolate unde avem cadre necalificate și în consecință, notez absolut cu plus evoluția cadrelor didactice care predau la rromi din perioada '93 să zic până astăzi.

Inspector școlar rromi, Maramureș

Situații asemănătoare s-au găsit și în 1998. Deși multe cadre didactice au participat la cursuri de pregătire pentru a înțelege mai bine specificul copiilor rromi și a-și schimba atitudinea față de ei, progresele nu sunt spectaculoase. Acest fapt se reflectă în slaba pregătire a elevilor rromi și se adaugă celorlalte cauze relevate de cercetare.

Participarea copiilor rromi la procesul instructiv-educativ: prezență, rezultate școlare, disciplină, perspective

Frecvența copiilor rromi este direct legată de mai mulți factori care o influențează:

- Resursele materiale familiale
- Atitudinea profesorilor
- Atitudinea părinților
- Rezultatele școlare
- Migrația (părinților) în căutarea surselor de venituri
- Munca timpurie
- Îngrijirea fraților mai mici

Cum să vă spun, în Calvini țiganii sunt săraci, și din motive materiale, necesități, folosesc copiii la diverse munci. Și atunci copiii sunt opriți de la școală, acum în ultimul timp țiganii merg după nuci în alte județe. Iar copiii cei mari chiar dacă sunt la școală sunt obligați să stea acasă cu cei mici, să aibă grijă de gospodărie.

Mediator școlar, Calvini

Lipsa acută a resurselor conduce uneori inclusiv la influențarea frecvenței școlare, dacă aceasta poate fi corelată cu o sursă de venituri, cum ar fi chiar și alocația școlară.

Există o obișnuință la elevii rromi să vină la școală doar în ziua în care se semnează carnetele de alocații, și atunci, desigur, aceștia au sincope la învățătură, nu se încadrează în prevederile curriculare ale programei, și de aici, repetenția.

Inspector rromi, Maramureș

Este evident că această frecvență redusă conduce în lanț la rezultate școlare slabe, repetenție sau abandon școlar.

Interesul pentru educație fluctuează însă de la un caz la altul, ca și rezultatele școlare.

*- Aveți copii rromi cu rezultate deosebite la învățătură din Balta Arsă?
- Depinde de familie, acolo unde familia îi ajută. Elevii sunt capabili să facă „performanță“, să ajungă la un nivel mai bogat de cunoștințe.
- În clasa mea am o fetiță care dacă ar învăța mai mult acasă i-ar depăși pe ceilalți ...*

Focus grup, Profesori, Balta Arsă

Relația școală-familie

Chiar dacă în majoritatea cazurilor părinții rromi vin la ședințele cu cadrele didactice, participarea lor la educația copiilor este limitată. Influența situației defavorizate cu care se confruntă familiile de rromi asupra educației copiilor este recunoscută și chiar înțeleasă de unele cadre didactice.

Până la urmă depind de viața părinților. Dacă ei nu au cu ce trăi, evident că nu își lasă copilul la școală. Nu părinții sunt cei vinovați. Aceasta este situația, nu au!

Profesor, Balta Arsă

Sunt destule situații în care comunicarea dintre școală și părinții rromi este deficitară. Este un semnal pozitiv însă, că în majoritatea cazurilor, profesorii din școlile analizate au participat la instruirii referitoare la particularitățile comunităților de rromi, modalități de comunicare și abordare eficientă a acestora, multiculturalitate și interculturalitate, chiar dacă, pentru moment, efectele acestor cursuri se văd mai greu.

Cauzele participării reduse la educație enumerate mai sus, de cele mai multe ori, decurg unele din altele, se întrepătrund și se potențează reciproc, abandonul școlar fiind consecința acțiunii lor cumulate.

Proiecte de îmbunătățire a situației copiilor rromi

Principala inițiativă de acest gen din ultimii ani este proiectul Programul PHARE/2003/005-551.01.02 - Acces la educație pentru grupurile dezavantajate.

Scopul programului constă în prevenirea și combaterea marginalizării și a excluziunii sociale și crearea unui mecanism pentru îmbunătățirea accesului la educație al grupurilor dezavantajate (copii/ tineri de etnie rromă, copii/ tineri din zone dezavantajate socio-economic, copii/tineri cu deficiențe integrați în școala de masă).

Obiectivele programului urmăresc crearea unui mecanism de îmbunătățire a participării școlare și a performanțelor școlare ale copiilor/ tinerilor din grupuri dezavantajate prin:

- îmbunătățirea condițiilor, la nivelul educației preșcolare, pentru copiii din grupuri dezavantajate;
- stimularea participării școlare și îmbunătățirea rezultatelor școlare ale copiilor din grupuri dezavantajate pe parcursul învățământului obligatoriu (prevenirea abandonului școlar);
- stimularea înscrierii copiilor/tinerilor care au depășit vârsta maximă legală în programe tip „A doua șansă“ pentru învățământ primar și gimnazial (corecția abandonului școlar).

Pe lângă acestea, diferite organizații neguvernamentale au susținut educația copiilor rromi în diferite proiecte. Cea mai mare parte a programelor derulate de ONG-uri au urmărit:

- transformarea școlii într-un mediu apropiat și familiar copiilor rromi, în care ei pot regăsi elemente ale culturii lor și în care își pot dezvolta o identitate pozitivă prin intermediul confruntării, în cadrul școlii, cu informații despre cultura propriei comunități în contextul culturii majoritare;
- transformarea școlii într-un spațiu de întâlnire a copiilor rromi cu copii ce provin din alte comunități culturale, bazată pe metode pedagogice adecvate și dezvoltarea unor activități comune extrașcolare;
- implicarea activă a elevilor în procesul de învățare și nu tratarea copiilor ca simpli receptori/ reproducători pasivi ai unor modele deja existente.

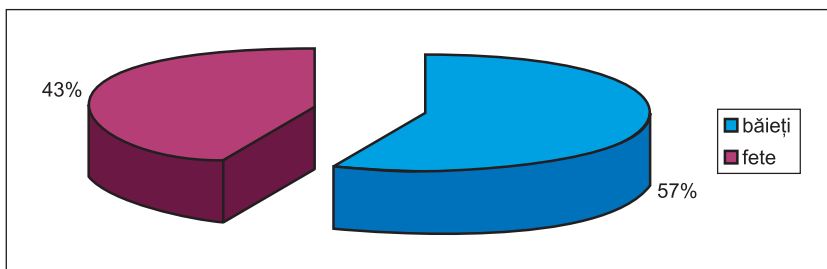
Opinia copiilor

Nu putem discuta și analiza situația copiilor fără a afla și opinia acestora. Este un principiu de bază al organizației Salvați Copiii. Percepția

copiilor este adesea diferită de cea a adulților sau poate fi influențată uneori de aceștia, totuși, părerilor lor contează și se ține cont de ele.

În cadrul mini-cercetării au fost aplicate chestionare unui număr de 145 copii rromi din cele 5 comunități incluse în proiect. În general, copiii au răspuns întrebărilor, există totuși și non-răspunsuri, care nu influențează însă cele câteva concluzii pe care le vom remarca.

Din cei 145 de respondenți, 82 au fost băieți și 63 fete, ceea ce ne-ar conduce la o primă concluzie, fetele, deși numeric la nivelul țării depășesc băieții, sunt mai puțin prezente în școală.

Toți copiii care au completat chestionare sunt elevi, în clasele 1-11, după cum urmează: la Balta Arsă – 31 copii, din clasele 3-9 (cei din clasele 5-9 învață la Corni, întrucât la Balta Arsă nu există decât clasele 1-4); la Coltău – 25 copii, din clasele 5-7; la Glina – 25 copii, din clasele 5-8; la Calvini – 25 copii, din clasele 4-11 și la Mangalia - 39 copii, din clasele 1-8 (aici este o situație specială, chestionare au fost aplicate și clasei de recuperare – singura întâlnită în cele 5 comunități - , unde copii de peste 11-14 ani, abia începuseră să învețe). De altfel, 16 copii au recunoscut că nu știu să citească, iar marea majoritate, abia dacă reușesc să scrie inteligibil, nicidecum corect, indiferent de clasa în care sunt. Este un serios semnal de alarmă privind calitatea educației și a cadrelor care se ocupă de ea.

Conform celor scrise de copii, 122 locuiesc cu ambii părinți, 12 doar cu mama, 1 doar cu tata, iar în 29 de cazuri, cu familia lărgită – bunici și alte neamuri. Iar cei 145 de copii au 420 de frați și surori. Cea mai mare pondere de frați, surori se găsește la Mangalia, unde media este de 5 copii la o familie, dar sunt și 7-8 frați uneori. De asemenea, la Coltău, există familii numeroase cu 4,5,6 copii. La Balta Arsă și Calvini, sunt între 1 și 5 copii/familie. Numărul de copii scade la Glina, poate și datorită apropierii de București. Aici, mai multe familii au 1-2 copii, un singur copil a scris că are 6 frați.

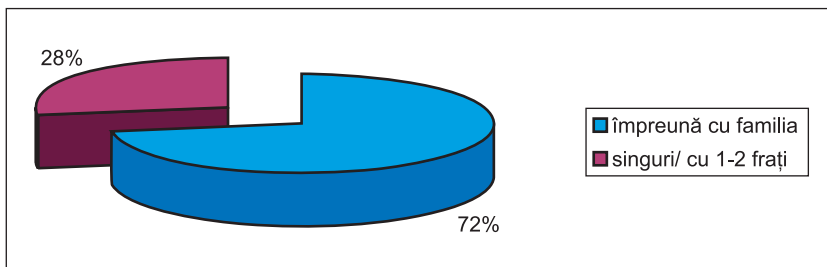
Numărul mare de copii și precaritatea mijloacelor de subzistență contribuie la o sărăcie avansată în rândul comunităților rrome. La întrebarea care este ocupația părinților, răspunsurile copiilor au confirmat acest fapt. Astfel, la ocupația mamei s-au găsit 20 de persoane care lucrează în

agricultură (cu prioritate în Coltău), 12 muncitoare, 2 funcționare, 2 mediatore, 1 vânzătoare și 108 casnice.

În privința taților, repartiția este următoarea: 16 agricultori (Coltău), 71 muncitori calificați (sudori, zidari, cărămidari, mecanici auto, fochist, constructor etc. – ceea nu înseamnă automat că toți aceștia și lucrează permanent), 15 șoferi (majoritatea în Calvini), 8 „oameni de afaceri” (tot în Calvini cei mai mulți), 3 lăutari, 2 vânzători , 3 pensionari și 23 fără ocupație.

După o vedere generală asupra mediului în care trăiesc copiii, următoarele întrebări au vizat activitățile lor zilnice obișnuite, având de ales din mai multe opțiuni, cele care li se potriveau. Astfel, marea majoritate – 103 copii au recunoscut că își ajută familia la diverse treburi în casă, iar alți 21 se ocupă și de alte activități mai grele. De asemenea, 102 au declarat că își fac temele, acordând acestei activități între 20 minute și 4 ore, aceasta fiind o excepție, deoarece cei mai mulți nu petrec mai mult de o oră cu pregătirea pentru școală. Apoi, în ordinea preferințelor, ocupațiile copiilor sunt: 69 se joacă, 55 se uită la televizor (preferate sunt telenovelele pentru fetele mai mari și desenele animate, pentru cei mici), doar 26 au ales să citească în timpul liber, 23 preferă să stea în aer liber, 20 ascultă muzică, 16 se plimbă cu prietenii, 15 fac sport, 9 desenează, 6 se joacă la computer și 3 au posibilitatea de a urmări casete video.

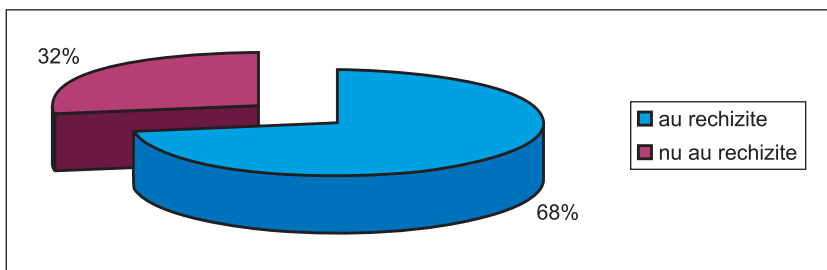
În ceea ce privește efectuarea temelor, majoritatea copiilor nu au condițiile necesare pentru a realiza această activitate performant. 105 copii au declarat că își împart camera cu frați și surori, bunici și părinți, 17 dintre ei locuind într-o singură cameră cu toată familia lărgită. Astfel că, temele se fac pe un colț de masă, pe un scaun sau pe jos, în unele cazuri, iar prezența celorlalți membri ai familiei, fiecare cu altă activitate, nu poate contribui la buna însușire a materiei. Doar 40 beneficiază de 1 cameră proprie sau în care stau doar cu 1-2 frați, de regulă cei din familii cu un număr mic de copii.

Lipsa unor condiții normale de studiu se adaugă faptului că majoritatea copiilor își ajută familia, de la treburi uzuale și normale pentru orice copil (își fac paturile, mătură, ajută la spălatul vaselor și la cumpărături), până la unele mai grele – cărat și tăiat lemne, adus apă,

grădinărit, îngrijirea animalelor, cules de plante și fructe de pădure sau adunarea de deșeuri reciclabile, contribuind astfel la veniturile familiilor. La acestea se adaugă, pentru mulți, grija față de frații mai mici, care uneori, îi ține departe de școală. În general, copiii nu se plâng că trebuie să facă treabă, doar atunci când muncile sunt prea grele - 18 copii s-au plâns că nu le place să lucreze în grădină sau să aibă grijă de animale, să aducă lemne și apă. Conform răspunsurilor, copiii chestionați lucrează între 1 și 5 ore pe zi, 28 dintre ei recunoscând că practic nu au timp de joacă sau alte activități distractive. În consecință, și timpul pentru lecții se reduce, iar rezultatele nu pot fi dintre cele mai bune.

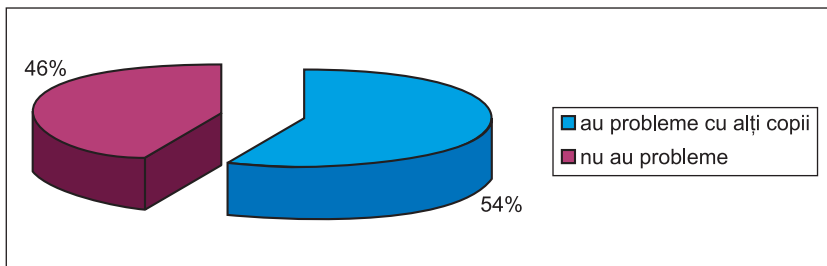
Referitor la alte aspecte ale vieții copiilor, majoritatea consideră că nu suferă în mod obișnuit de foame – doar 15 dintre ei recunosc acest lucru – dar alimentația este insuficientă și nediversificată și rămân ca dorințe, pentru foarte mulți copii, satisfacerea unor plăceri culinare – dulciuri, cartofi prăjiți, ouă, carne. Din punct de vedere al îmbrăcăminte, în general, copiii spun că au strictul necesar, doar 28 duc lipsă de multe lucruri, mai ales încălțăminte, ceea ce îi face uneori să absenteze de la școală. La aceasta se adaugă și modul în care se prezintă unele unități școlare, neatractive, lipsite de încălzire pe timpul iernii (50 copii din Calvini și Glina au specificat că suferă de frig la școală). De asemenea, lipsa rechizitelor și mai ales a manualelor și cărților pentru școală, reclamată de 46 copii, contribuie la superficialitatea pregătirii. O dorință a copiilor, mai ales băieții, este de a putea beneficia de calculatoare, deși recunosc că prima opțiune la un calculator ar fi jocurile pe care acestea le oferă.

Relaționarea între copii este văzută de aceștia ca fiind în general bună și ilustrată de faptul că 119 spun că au prieteni printre colegi, 71 și dintre vecini iar 34 consideră că neamurile sunt cei mai buni prieteni. Cei mai mulți au prieteni de aceeași vârstă, doar 38 au acceptat și vârste diferite.

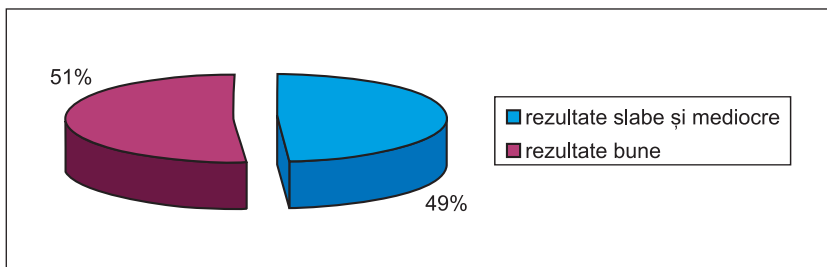
Discriminarea nu este percepută ca atare de către copii, de altfel, unora chiar termenul de discriminare le este necunoscut și neînțeles.

79 spun însă că au avut probleme cu alți copii, constând în înjurături, jigniri, porecle și chiar bătăi, 41 spun că unii copii sau/ și vecini și-au bătut joc de ei, iar 14 au fost acuzați, la școală că ar fi furat, 4 recunoscând că acuzația era reală. Doar puțini specifică faptul că au fost făcuți „țigani” sau că apartenența etnică este cauza jignirilor.

Nu sunt decât 5 copii care recunosc că au avut probleme cu poliția, fiind cercetați pentru furt sau bătăi, dar 38 au prieteni care au avut astfel de probleme, majoritatea pentru furturi.

Referitor la situația la învățătură, 71 copii consideră că învață *slab sau „așa și așa”*, adică *mediocru*, doar 6 spun că învață foarte bine, restul de 58 încadrându-se la *bine*. Acest *bine*, cuprinde însă în accepția lor și note de 5 și 6 alături de câteva alte mai mari.

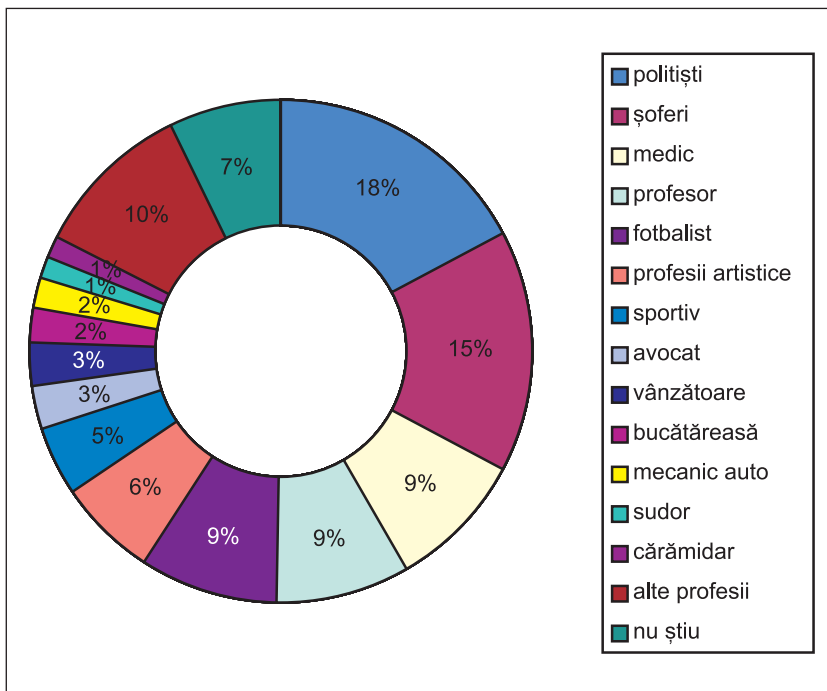

În școală, copiii apreciază că se înțeleg în general bine cu colegii, unii specificând chiar că au relații bune și cu cei de altă etnie, cu excepțiile evidențiate mai sus, la fel cu profesorii. Doar 4 copii din Glina, 3 din Calvini și 1 de la Mangalia consideră că unii profesori nu s-ar purta corect cu ei.

Aspirațiile pentru viitor ale copiilor au câteva puncte de interes. Cea mai dorită profesie a copiilor este cea de polițist/polițistă pentru care optează 25 dintre ei, urmează, în ordine descrescătoare: șofer/șoferiță – 22, medic – 13, profesor/ profesoară/ învățătoare – 13, fotbalist – 13 (chiar și o

fată își dorește să fie fotbalistă), cântăreț, artist, lăutar – 9, sportiv – 7, avocat și vânzătoare – câte 4, bucătăreasă și mecanic auto – 3, sudor și cărămidar câte 2. Doar cu câte o opțiune sunt profesiile de informatician, asistent medical, croitor, cosmeticiană, agricultor, primar, frizer, consilier, mediator școlar, om de afaceri, director, model.

10 copii nu știu încă ce vor deveni.

Concluzii/ propuneri

Situația școlarizării romilor rămâne în continuare una negativă datorită incidenței destul de mari a neșcolarizării și a abandonului în ciclurile primar și secundar și are ca principale cauze: situația economică precară a multor familii de romi, factori culturali (limba vorbită, recunoașterea identității), izolarea comunităților de romi, lipsa modelelor familiale, fluctuația cadrelor didactice ș.a.m.d.

S-a spus de multe ori că soluția pentru rezolvarea “problemei romilor” este creșterea accesului acestora la educație, motiv pentru care

s-au implementat o multitudine de programe educaționale derulate de ONG-uri și adresate populației de romi și în special copiilor. Educația este cheia schimbării situației rromilor, întrucât dă posibilitatea continuării pregătirii pe plan profesional având drept consecință un acces sporit pe piața muncii, asigurarea unui venit decent pentru familie, deci o viață mai bună.

Ca urmare a strategiei Ministerului Educației și Cercetării – Direcția Învățământ în Limbile Minorităților Naționale, desfășurate pe parcursul ultimului deceniu, numărul de elevi rromi care a frecventat învățământul (preșcolar, primar, gimnazial, liceal, profesional) în anul școlar 2002 / 2003 a fost, la nivel de țară, de 158.128 elevi rromi, însemnând 4,23% din numărul general de elevi din sistemul de învățământ românesc, din care 15.708 elevi rromi au optat și pentru curriculum-ul adițional rrom (limba rromani și istoria și tradițiile rromilor). În anul de învățământ 2002 / 2003, au fost acordate locuri subvenționate pentru candidații rromi în licee și școli profesionale în limita a 2 locuri / specializare / clasă, indiferent de unitatea de învățământ, fapt care a condus la admiterea a 1345 de tineri rromi la clasele a IX-a prin acțiune afirmativă. Această acțiune a continuat în fiecare an școlar cu un număr sporit de locuri.

În anul școlar 2004 / 2005, un număr de **24.129** elevi rromi au optat pentru studiul limbii rromani (3-4 ore săptămânale de limba și literatura rromani 19.812 elevi, 4.257 elevi și / sau istoria și tradițiile rromilor, 60 elevi care studiază în limba rromani toate disciplinele) iar numărul de elevi rromi cu identitate rromă asumată a fost în anul școlar 2004 / 2005 de 220.000.

Recomandări:

- includerea copiilor rromi în grădinițe pentru asigurarea pregătirii preșcolare, pentru a evita eșecul școlar prematur;
- întregul proces al educației copiilor trebuie să fie promovat pe baza succesului primilor ani de școală;
- editarea unor manuale de istorie și tradiție/cultură ale rromilor și integrarea lor în programa școlară, pentru toți elevii;
- crearea unui mediu stimulativ în procesul de școlarizare pentru copiii defavorizați, prin oferirea unei mese zilnice pentru toți copiii, de la grădinița și până la clasa a IV-a inclusiv;
- schimbarea atitudinii cadrelor didactice prin programe de formare;
- multiplicarea la nivel național a proiectelor experimentale de succes;
- dezvoltarea capacității structurilor de implementare a strategiei (birouri județene, inspectorate școlare și școli);
- elaborarea unui program/ curriculum de educație interculturală, ca obiect de studiu în programa școlară; promovarea educației multiculturale/interculturale în școli și prin activități extra-școlare;
- includerea în procesele de educație a dezvoltării și afirmării identității etnice, ca element important în procesul educațional;
- alocarea unui număr sporit de locuri în învățământul secundar și superior pentru tinerii rromi, pe baza acțiunilor afirmative la mai multe specializări (științe politice, teatru, medicină etc.);
- o politică socială coerentă care să vizeze ameliorarea situației familiilor rrome, ceea ce va conduce la facilitarea integrării școlare a copiilor și creșterea calității educației acestora.

Cuprins

Cuvânt înainte	p. 3
Argument	p. 4
Metodologia cercetării	p. 5
Condiții de viață	p. 6
Locuirea	p. 6
Surse de venit și resurse	p.11
Concluzii și recomandări	p.16
Familia și rolul ei în educația copiilor rromi	p.17
Relațiile părinților cu autoritățile	p.17
Starea de sănătate a populației rrome	p.19
Principalele probleme de sănătate cu care se confruntă populația de etnie romă	p.19
Factori de risc asociați stării de sănătate precară a romilor	p.20
Relația cu sistemul medical	p.23
Recomandări	p.31
Repere educaționale	p.33
Clădirea școlii, mobilier, dotări	p.33
Cadre didactice	p.33
Proiecte de îmbunătățire a situației copiilor rromi	p.36
Opinia copiilor	p.36
Concluzii/ propuneri	p.41
Recomandări	p.43